Таемне джерело
Андрій Анатолійович Кокотюха

Коли прагматичний і скептичний Ігор Князевич починав розслідування серіі загадкових убивств, він навіть не здогадувався, що сліди приведуть його до прадавнього Чорного лісу, де струмить таемне джерело. Добру людину, якщо вірити народним оповідкам, вода з нього може оживити. А лиху, із чорним серцем, – убити. Люди зникають, а джерело зберігае свою таемницю. Та чи до снаги Князевичу розплутати цей міфічний клубок?

Андрій Кокотюха

Таемне джерело

Передмова

До останнього часу Андрій Кокотюха був мало не единим в Україні послідовним представником, захисником і промоутером літератури «масовоі» (себто такоі, в якій е фабула, герой, конфлікт, інтрига, зіткнення й несподіваний фінал, частіше за все, хепі-енд), та й нині він не пасе задніх.

Кокотюха – це стабільна марка, або, як тепер кажуть, бренд. Я цим хочу сказати, що нецікавих книжок у нього не бувае. А ще Кокотюха – американець. Знову ж таки, в переносному сенсі, бо насправді більшого українця як за зовнішністю, так і за характером, не кажучи вже про автентичну мову, годі шукати. Але помічено, що зазвичай наш пересічний письменник творить мало, повільно, довго працює над задумом, а якщо вмикае продуктивність, то відразу виходить халтура. Кокотюха ж оре цю ділянку вже майже п’ятнадцять років, і простоів у нього не спостерігаеться, як заведено в професійних письменників там, де це не лише забавка, а й індустрія. Чим, до речі, дае плідний матеріал для літературознавчого аналізу, оскільки Кокотюха не застиг у розвитку, знайшовши один раз золоту жилу – сподіваймося, що колись вона стане-таки золотою…(Так, переважно на дослідженні творів Кокотюхи побудувала свою докторську дисертацію доктор філологічних наук Софія Філоненко.)

Почавши на межі «нульових» із класичного «вестернізованого» кримінального роману, він повсякчас розширюе межі жанру, додаючи до класичноі схеми різний набір спецій, від «побутовщини» до готики (саме так визначила його стиль згадана дослідниця). Торік він зовсім збив з пантелику своіх шанувальників, спарувавши детектив як такий, авантюрний роман та історичне дослідження на пекучу тему. Його книжка «Червоний» – розповідь про непереможного ватажка УПА – стала правдивим бестселером і, як це бувае з вигадкою по-справжньому захопливою, багатьом розкрила очі на реальні трагічні подіі, щодо яких досі не склалася спільна думка.

Нинішня прем’ера – роман «Таемне джерело» – теж пропонуе сюрприз. Це ретро, повернене в епоху, яка внаслідок природних дефектів колективноі пам’яті сприймаеться мало не як золота доба. Це часи пізнього «розвиненого соціалізму» – кілька маразматичних років між початком

Афганськоі війни й успінням нещасноі втомленоі ляльки, яка виконувала роль лідера найнебезпечнішоі держави світу. І знову автор плутае сліди, дурить читачеві голову, кидаючи йому час від часу дозовані натяки на те, що ось зараз розповідь рушить шляхом фольклорноі містики, потім наукоі фантастики, потім політичного трилера, потім ліричноі мелодрами, повертаючись урешті-решт до цілком раціонального психологічного детективу, гідного пера, точніше, пер братів Вайнерів. Але е в тексті й додаткова принада: смачна, гостро схоплена й детально передана густина міцно забутого побуту, причому як міського, так і зовсім невідомого сільського, саме напередодні краху тіеі божевільноі системи й держави. Ну й, нарешті, те, з чого варто було почати: герой – у міру мужній, у міру слабкий, у міру чесний, у міру компромісний, який зрештою знаходить себе, а це, тобто розвиток характеру, і е справжнім змістом будь-якого сюжету.

Проте почати слід було з того, з чого я, власне, й почав: у Кокотюхи нецікавих книжок не бувае.

Юрій Макаров

* * *

Він був готовий робити ідіотські жести, аби підштовхнути подіі.

Будь-які.

Ю. Несбе. Таргани

Казка

Був, хоч де був, жив собі десь на світі один хлопець.

У хрещенні дали йому батьки ім’я Адамек.

Мала його родина дуже багато дітей, і всі бідували. Братики та сестри Адамека часто не доживали до юного віку. Тож батьки віддавали дітей у панські слуги.

При панському дворі можна було завжди отримати щось із багатого столу – не мав тамтешній пан вигоди від того, щоб його слуги хворіли та помирали з голоду. Та якщо раптом котрийсь із них хворів, того не лікували. Для чого, якщо сих слуг пан міг брати до свого маетку коли захотів? У тих краях він був единим сильно заможним багачем, а простий люд міг жити, лише слугуючи панові, ніяк інакше.

Завів тамтой пан ось який порядок. Коли хворів служник, юний хлоп або дорослий муж, вірні панські слуги завозили його далеко в лісову хащу, припинали до дерева і там лишали на поталу дикому звірові. Зможе зостатися живим – значить, обдурив долю. Ну, а не зможе, то теж судьба його така. Відтак рідним нещасного про се не говорили. Казали звичайно: забрали, мовляв, вашого батька, сина, чоловіка чи брата на війну за королівським наказом. А що не повернувся назад, так на те вона й війна.

Варто ж хворобі взяти молоду дівку чи дорослу жінку, з нею чинили так само. Лиш мовили родичам: узяли вашу доньку, сестру, дружину чи маму до покоїв королівни, би-сь довічно там слугувати. І то велика честь е, раз сама королівна запрошуе.

Та люди аж такими дурними не були. Здогадувалися, що насправді сталося з іхніми синами й доньками, сестрами та братами, мужами та жонами, батьками й матерями. Лиш ніхто про це голосно ніколи не повідав. Бо пан теж дурним не був: розумів, яку надію залишае людям. Мовляв, нехай вони більше своіх близьких ніколи не побачать живими чи мертвими, зате знатимуть – мужчини за великого короля поклали голову на полі грізноі битви та за край свій, за батьківщину, а жінки живуть при королівському дворі, все в них е, усе добре, і для чого пам'ятати щасливицям злиденний рідний дім.

Ось у що вірили люди в тому краі. Але все одно як чули, що котрогось забрали до королівського війська, а котрусь – до покоів королівни, серце падало мало не до п'ят, у грудях усе холонуло, світ перед очима робився темним. Відтак однаково ніхто не міг нічого вдіяти. Такі порядки завів тамтешній пан, і всі довкола вважали його мудрим, чесним та благородним.

Скоро чи не скоро, спіткала страшна доля й Адамека. Побачив пан, що його слугу вже вітер хилитае, щоки бліді, очі запали, дихання важке, мов у побитого собаки, – звелів одного дня своім вірним поплічникам взяти Адамека та завезти подалі, в Чорний ліс. Довго йшли кати разом із хлопцем, аж під вечір вийшли туди, де рідко сонце пробиваеться крізь дерева, де завжди холодно та вогко, де виють дикі голодні звірі й повзають по землі потворні слизькі отруйні гади. Розгледіли вірні панські слуги, що Адамек зовсім поганий, та й рішили навіть не в'язати його до дерева. Просто кинули в колючі кущі, повернулися та й пішли собі.

Усю ніч, до ранку лежав бідний Адамек під кущем, поворухнутися не міг, до смерті готувався. Та котрий хижак до нього підійде, носом понюхае, лапою торкнеться, той повертаеться і йде геть. Не схожий був Адамек на живу істоту, не видавався звірам ласою здобиччю. Як підповзала до хлопця яка гадина, то переповзала через нього, мов через безтілесну зогнилу колоду, та й повзла далі.

На ранок пробилося крізь хащі сонячне проміння. Прогнало світло страхи нічні. Розплющив Адамек очі, зрозумів – живий. І додало це йому сили. Вирішив хлопець не чекати далі смерті. Як міг, підвівся спочатку на чотири, потім – на дві та й посунув уперед, куди очі бачили. Чи довго, чи недовго йшов він так, але вийшов нарешті на невелику галявину. Уздрів посеред неі джерельце. Струміло воно просто з-під землі, вода вабила своею свіжістю, а коли Адамек припав до струмка спраглими губами, виявив: вода ся крижана, аж зуби змикало, та неймовірно чиста й смачна, навіть трохи солодкувата. Багато спраглих ковтків зробив Адамек, ніяк напитися не міг. По тому напився нарешті – і тут-таки, біля джерельця, заснув міцним сном.

Довго чи ні спав він отак, але, коли розплющив очі, відчув – знову сили прилили до його тіла. Де й поділася недуга! Усе бачив перед собою ясно, темрява з очей зникла, руки-ноги вже не тремтіли, хворобою розбиті. Легко скочив Адамек на рівні, і таке його враз охопило, мов на світ заново народився. Чув у собі неймовірну силу, готовий був гори зрівняти, ріки осушити, Чорний ліс викорчувати, на його місці своіми руками велику кам'яницю звести. Ось так одужав Адамек.

Вирішив він тоді не повертатися назад. Раз поховали його – хай так і йде. Власноруч спорудив собі недалеко від джерельця хижу, почав жити в ній самотнім відлюдником. Усе, що для життя треба, ліс йому давав. А спрагу завжди невсипуще джерело тамувало.

Чи багато так часу спливло, чи ні, приходить якось до Адамека вночі марево не марево, сон не сон, видіння не видіння. Ніби прокидається хлопець на своєму лежаку, вкритому свіжими гілками, а в ногах стоїть старий чоловік. Сивий як голуб, борода біла, до колін. Кучма сріблястого волосся краями до плечей дістає. Одяг теж увесь білий. І говорить дідо таке:

– Бачу, хлопче, лишився ти живий у тяжку для себе годину. Знай: вдячний будь цьому джерелу. Не кожен здатен знайти до нього шлях. Але багато хто хоче, бо вода в цьому джерелі цілюща. Хворих лікує, рани затягує, друге життя дає. І то не лише людині, а й усякій живій тварі. Воду таку називають живою. Багато років я був хранителем цього таємного джерела. Тепер твоя черга. Гляди, Адамеку, жива вода мусить допомагати людям.

Сказав так – і ніби розчинився в темряві. Злився з нею, наче й не приходив ніколи. Коли Адамек розплющив очі, довго не міг збагнути: сон він бачив чи білий дідо справді приходив? Надто дивним видалося хлопцеві це чарівне видіння.

Подумав-подумав Адамек – захотів перевірити почуті вночі слова старого. Розрізав собі пальця гострим каменем. Кров заюшила по руці з глибокого порізу. Скропив Адамек рану водою зі свого джерела – о диво, вона зразу ж затягнулася, просто на очах. Став палець мов новий, ніби ніколи до того часу його каменем не шкодили.

Ще подумав трохи Адамек, зробив так: змайстрував пращу, заклав туди камінь, прицілився в пташку, збив її з дерева. Каміння влучило пташці точно в голову, майстерно навчився хлопець полювати на дичину. Приклав Адамек пташку до вуха: не дихає, швидко холоне тільце. Скропив тоді хлопець мертве тіло джерельною водою – о диво, враз пташка затріпотіла, розтулила дзьоба. Як влив хлопець у той дзьоб трошки води, пташка змахнула крилами, вирвалася з рук, ширнула вгору, піднялася вище від верхівок дерев, заспівала голосно та радісно.

Зрозумів тоді Адамек: вода в цьому таємному джерелі справді жива. Сивий дідо йому не привидівся. Став тепер хлопець хранителем джерела.

І знаходили до нього потаємні стежки різні люди. Не часто, але все ж доходили. З різних місць приходили вони, кожен хотів собі міцного тіла та довгого, як не вічного життя. Дві лиш умови говорив щасливцям Адамек: із собою живої води не брати, а шлях сюди без великої потреби нікому не відкривати – людина сама мусить стати сильною, тільки коли зовсім погані справи, зовсім не в змозі хто сам собі раду дати, тоді стежка до таємного джерела їй відкриється. А також довший час біля таємного джерела не лишатися. Не терпить воно багатьох хранителів.

Скоро чи не скоро, а прийшов одного дня до Чорного лісу по живу воду змарнілий немолодий чоловік. Тіло ранами вкрите, одна рука скалічена, по всьому – старий вояк. Назвався Матеєм, розказав, як довго і трудно шукав путь до таємного джерела, припав до живої води та й заснув мертвим сном. Довго так лежав, а коли розплющив очі, побачив Адамек, як загоїлися рани Матееві, як зміцнів та навіть помолодшав старий вояк за короткий час, як заблищали його очі спрагою до нових ратних подвигів. Низько вклонився Матей хранителеві джерела, ще кілька разів припав до нього та й пішов собі геть.

А ще за якийсь час навіть до відлюдника Адамека в Чорному лісі докотилася лиха слава про Матея. Як повернувся він назад, одразу зібрав велике військо та пішов війною чи не на весь світ. Не брали Матея ні куля, ні шабля, тому, зачувши про нього, знані полководці воліли опору не чинити,

а самі виносили йому ключі від міст, котрі взялися обороняти. В захоплених без бою містах чинили Матей і вояки його страшні погроми, безчинства та насильства. Хто з людей не корився, помирали від руки Матея в страшних муках. І дуже скоро захопив жорстокий Матей як не весь світ, так велику його частину.

– Лихо мені! – закричав Адамек. – Це ж я сам відкрив йому таємне джерело! Це ж на моїх очах він набув нелюдськоі сили! На моіх очах дістав нове вічне життя! Що мені робити, Господи? Через мене гинуть цілі міста і села, народи через мене кров'ю вмиваються!

Впав згорьований Адамек на землю перед джерелом, зомлів, закляк непорушно. Довго так лежав чи не довго, аж раптом приходить до нього білий дідо. Борода нижче від колін сягає, срібне волосся краями плечей торкається. Став у головах Адамека й промовляє:

– Не картай себе, чоловіче. Не можеш ти знати, з яким наміром хто до цього джерела приходить. Ти допоміг напівживому пораненому воякові, а той відчув у собі велику силу та став чудовиськом у людській подобі. Знати цього, чоловіче, ти ніяк не міг.

– Що робити? – самими губами проговорив тоді нещасний Адамек. – Невже треба взяти кайло та закопати це джерело назавжди? Хай лихі люди не шукають його, а помирають своею смертю, якщо ніхто інший не здатен позбавити від них світ!

– А як же ті, кому джерело справді потрібне, аби продовжити справи добрі? – суворо й хитро водночас мовив до нього білий дідо. – Ні. Відтепер буде так. Хто прийде до таемного джерела з добрими намірами та світлими думками, кому життя потрібне для гарних корисних справ, для того вода лишиться живою. Але для того, хто замислив чорне й недобре, вода перетвориться на мертву. І помре лиходій страшною смертю, щойно чорний намір зайде в його підступну голову.

Сказав так старий – і розчинився в темряві. Коли Адамек розплющив очі, побачив довкола залиту сонцем галявину. Почув дзюркіт джерела. Не зміг утямити, правдою се було чи ввижалося йому. Бо нічого довкола не змінилося.

Жив собі Адамек хранителем таемного джерела далі. Багато часу спливло чи ні, а прийшла до джерела немолода вже жінка, сіра з лиця. Пожалілася – хворіе, змарніла та постаріла передчасно. Муж перестав кохати, зовсім уваги не звертае, навіть погляду кривого не кине. Як припала до води, вклякла біля джерельця. Коли отямилася, побачив Адамек – змінилася жінка, повернулася до неі колишня врода, уся вона сяяла, отримавши нове життя. Вклонилася жінка хранителю низенько, пішла собі геть. Та лиш краю галявини дісталася, як повалилася долілиць, завмерла. Наблизився до неі Адамек, глянув, торкнув рукою – а вона нежива.

Підказало Адамеку щось ізсередини: хотіла ця жінка свого чоловіка за зраду вбити. Разом із ним – усіх молодих дівчат, на яких той оком накидав. Щойно подумала про це, відчувши життедайні сили, як перетворилася жива вода на мертву і забрала життя тіеі, котру опанували враз чорні думки та лихі наміри.

Тепер зрозумів Адамек: джерело дасть життя людям добрим, кому воно справді потрібне, і забере в людей злих. Згодом дійшло до лісового відлюдника: знайшлась і на жорстокого Матея гідна сила. Здолали його, розбіглося його чорне військо, мертве тіло Матея спалили на великому вогнищі, а люди з радощів палили такі багаття по всьому світі й танцювали круж них, перемогу святкуючи.

Зробив тоді Адамек таке: кожному, хто знаходив стежку до таємного джерела, розказував, коли ця вода стане живою й цілющою, а коли – мертвою та вбивчою. Розлетілися з часом чутки про живу і мертву воду, що тече з одного джерела.

Ось так люди й дізналися цю казку.

1

Грибна пора

Щойно зайшла в ліс, гумові чоботи стали вологими від збитої вранішньої роси.

Чоботи баба Галя заправила в сині трикотажні спортивні штани, здуті на колінах. Натягнула спортивки на грубі колготи – Тонька, продавчиня з сільпо, принесла ій тиждень тому, сказала – великий дефіцит, тільки для своїх притримуе. Коли баба Галя полізла по гроші, Тонька замахала руками, мов розганяла довкола себе бджіл: як можна, ви що, ми ж свої люди, якось уже розберемося. Вкотре пообіцяла посигналити, коли в сільпо телевізор закинуть чи холодильник.

Телевізор, навіть чорно-білий, бабі Галі не був потрібен. Вона вважала це гріхом. Правда, не сам телеприймач. Його люди придумали, плоди людського розуму слід поважати. Як об'емна прямокутна коробка, начинена різними мудрими деталями, телевізор нікому й нічим зашкодити не міг. Так само як радіо: стоіть собі біла пластмасова точка з дірочками, навіть для краси можна, якщо зовні прилад зроблений зі смаком. Ні, баба Галя вважала не просто шкідливим – навіть гріховним те, що лунало по радіо та з телевізора.

Таких брехунців у себе в хаті вона тримати не збиралася. Холодильник іще придасться, хоча в неі льох е, як в усіх сільських хатах, і то досить прохолодний. Жили ж люди раніше без холодильників…

І без більшовиків вони теж колись жили.

Десь навіть тепер живуть, ось тільки в тих краях баба Галя ніколи не була. І навряд чи колись буде.

Жінка неквапно йшла лісом, пильно придивляючись перед собою. У гриби Галина Дорош ходила, скільки себе пам'ятае, зі своею бабою спочатку, потім – із мамою, нині сама вибираеться. Інакше не можна, вона з цього живе. Не тільки з цього. Проте гриби дають бабі Галі змогу не просто зводити кінці з кінцями, як багато хто по довколишніх селах: живе вона значно краще, ніж навіть деякі передові колгоспники з іхнього колгоспу імені Паризькоі Комуни.

Знаючи всі грибні місця в лісі, котрий вважала за свій другий дім та могла ходити ним із заплющеними очима, Галина Дорош, утім, завжди з початком грибноі пори вибиралася на тихе полювання найпершою. Якщо для решти грибників це все ж таки вважалося забавою, відпочинком та можливістю хоч на певний час урізноманітнити убоге меню совецького колгоспника, для баби Галі дари лісів з певного часу стали чи не едиными годівниками.

Старою вона ще не була, в наступному, вісімдесят другому році, їй виповниться лише шістдесят. Чоловік помер давно і в такому місці, про яке Галина Таназіівна згадувати не любила: за згадку про ці місця вголос запросто могли якщо не заарештувати, то затримати й привезти до міліції – напевне. Діти, дві доньки, давно роз'їхалися. Старша в Киеві, одружена з військовим, чоловік нещодавно дістав підполковника, і донька дуже з цього тішиться. Менша закінчує навчання в Тернополі, комсомольська активістка, тож напевне соромиться матері, про яку писали в обласній газеті, і то не раз. Дочка навіть поквапилася вискочити заміж за першого-ліпшого Соколова: надто часто в неї питали, чи не має вона якогось стосунку до Галини Дорош, тієї забитої відьми, статтю про котру обговорювали в них на комсомольських зборах як показову.

Погляд зачепився за мухомор із ядучо-червоною круглою шапкою. Поруч виткнувся ще один, менший, проте такий самий яскравий. Щоразу зустрічаючи в лісі мухомори, баба Галя не стримувала кривої посмішки: газета писала, що вона в своїй релігійній забитості дійшла до того, що сушить мухомори, їсть їх і впадає в релігійний транс. Ні, не так – автор статті, позаштатний кореспондент «Ровесника», худий патлатий хлопчина в окулярах із грубими скельцями, просто побачив у неї на столі кілька мухоморів, нічого не запитав, потім дав волю фантазії.

Те саме – з відьмою. Справді, Галину Дорош не лише в рідному селі, а й навіть у сусідніх районах називали саме так. Але відьмою вона була для лекторів товариства «Знання» чи, наприклад, дітей – так називала баба Галя студентів Тернопільського педагогічного. Там навчалася іі менша донька, і вона, аби не клювали, так само записалася до якогось Клубу Войовничих Атеістів. І лектори в сірих піджаках із червоними партквитками, дбайливо захованими до внутрішніх кишень, і студенти разом з акторами обласного муздрамтеатру з початком навчального року починали колесити по клубах і школах області, розповідаючи про священиків, цих шуцманів у рясах, науковий атеізм та релігію як знаряддя пропаганди буржуазного націоналізму.

Добре, що меншій доньці стало розуму не іздити з такими лекціями до рідного села. Скільки ще житиме, Галина Дорош не знала. Та хай скільки б лишилося ій, до кінця життя пам'ятатиме, як мала – так вона називала меншу доньку – телефонувала Тоньці на сільпо з переговорного пункту. Знала, що Антоніна для іі матері довірена особа з того часу, як баба Галя вилікувала іі від безпліддя, без жодних аптек та медицини, своїми, тільки ій знайомими методами. Власне, через здатність лікувати людей там, де офіційна медицина або розводила руками, або кивала на брак ліків і радила шукати препаратів за кордоном, через знайомих, Галину Дорош і прозвали відьмою. Це партійні з комсомольцями, ті ж, хто довіряв ій, називали просто – бабою, бабкою, іноді бабцею…

Уздрівши великий мурашник неподалік компактно розкиданих у траві мухоморів, баба Галя осміхнулася до себе: ось воно, знайоме місце. Присівши, понишпорила рукою з затиснутим у правиці ножиком у траві, задоволено гмикнула – е перший на сьогодні білий гриб. Мухомори поруч із мурашниками – особлива прикмета, орієнтир, маячок. Поки не спала роса, гриби треба шукати, і вони будуть. Чого будуть – е, ось вони, міцні білі ніжки, оксамитові коричневі капелюшки. Перший, другий, трошки далі – ще пара. Встигай тільки кланятися.

Отже, вкотре пригадалося бабі Галі, дочка через Тоньку з сільпо попросила в матері допомоги. Пояснила ситуацію вже не дівочу, суто жіночу… Антоніна говорила: дівка сльози ледь стримувала, голос у трубці бринів. Часу не так багато було, та Галина Дорош знала, як треба діяти. Ніколи подумати не могла, що донька зважиться на такий крок і попросить матір про те, про що сама навіть думати боялася. Рейсовий автобус на Кременець ходив через

іхне село тричі на тиждень, і бабі Галі пощастило – вже завтра можна було передати через водія доньці невеличкий пакунок. Він візьме та віддасть на автовокзалі іншому, який іхатиме на Тернопіль, такий канал зв'язку працював давно і певно. Жінка часто просила шоферів, іі знали всі і з різних причин не відмовляли. Кожен або сам хоча б раз звертався до баби Галі з Гайворона, або це робили іхні родичі та знайомі. Тож водій торбочку взяв, передав далі, донька зустріла.

Нічого мати ій не пояснювала, жодної записки не передавала. Дівчина просто була донькою своеі мами. Сама розібралася, що робити з порошком, котрий матір старанно загорнула у вирваний із зошита в клітинку аркуш та задля певності перетягнула гумкою. Вже наступного дня донька пішла в студентську поліклініку, іі обстежили, не зрозуміли, від чого так заболів живіт, про всяк випадок взяли тест на вагітність, переконалися – усе в нормі і дали звільнення від усього на цілий тиждень. Ось так донька змогла відсидітися вдома, коли агітбригада з Клубу Войовничих Атеістів поіхала до Гайворона боротися з релігійним дурманом.

А той хлопчина в окулярах навіть у страшних снах не міг побачити, що Галина Дорош робить із сушеними мухоморами. В аптеках міських такого точно нема. Але жіночі хвороби лікує давно та надійно, ще ніхто не скаржився. Особливо допомагають іі «мухоморні» ліки жінкам у певні дні. А один дядько аж із Кременця досі ій дякуе з оказіею: жінку тепер може порати будь-будь, та ще й, каже по секрету, не одну… А були ж і в нього сумні для мужчин часи в досить молодому ще віці. Робота нервова, спробуйте собі викладати науковий комунізм…

Нині мухомори бабу Галю не цікавили. Крім неі, тут іх ніхто не бере, і іі мухомор від неі не втече. Більша потреба була саме в білих грибах та бабках. Дільничний Козуб звик із початком сезону отримувати кілька баночок маринованих грибочків. Він узагалі призвичаївся мати щось із Галини Дорош, закриваючи очі на те, що вона лише записана на папері прибиральницею в школі, аби одержувати шістдесят рублів на місяць, – едина можливість мати хоч якусь зарплату.

В колгоспі баба Галя ані дня не працювала.

Спочатку ще чоловік прикривав, маючи службу. Потім, коли його забрали і він помер у божевільні, треба було щось думати, щоб не мозолити очі радянській владі. Козуб міг би прикривати іі просто так, баба Галя вилікувала його тещу, не давши розвинутися повною мірою раку шийки матки. Та радянський міліціонер не був би радянським міліціонером, якби не користався зі службового становища. Тим більше – тут, у сільській глушині, куди не всяка машина заіде, а рейсові автобуси восени та навесні можуть часом не заіхати, грузнуть у багнюці.

Ось і урочище Сиве.

Хто й чому його так назвав, не знала навіть баба Галя. Скільки себе пам'ятала, це місце визначали саме так, і тут, в урочищі Сивому, водилися не лише білі, а й хрящі та моховики. Цих грибів майже ніхто не брав. Або лінувалися щось із ними робити, або просто не вважали за істівні гриби.

Вона ж чудово давала ім раду, і Тонька, найдовіреніша особа, часом навіть приторговувала ними, передаючи разом із висушеними біляками на спецзамовлення до кількох тернопільських ресторанів і закритих ідалень для партійного керівництва. По селах у ягідні та грибні сезони іздили непоказні кур'ери, переважно на позашляхових оранжевих «Нивах». Вони знали, куди іхати, до кого, скільки треба платити і на що ці гроші списати. Антоніна взялася за посередництво між ними та бабою Галею, бо до

неі вони точно не ризикнули б заявитися навіть неофіційно: репутація дорога.

Почепивши луб’янець на руку за велику зручну ручку, Галина Дорош обережно спустилася в урочище Сиве некрутим схилом. Вона боялася послизнутися, роса на високій траві ще трималася, під ногами було мокро. Завершивши спуск, віддихалася, поправила хустку, край якоі трошки збився на очі, пошукала очима замашну палицю – озброівшись такою, гриби знаходити легше, від частих нахилянь ій уже починала боліти спина, треба пролікуватися змііною отрутою…

Жінка зачепилась очима за потрібну палицю.

Тоді побачила людину.

Чоловік лежав під дубом долілиць і, здавалося, спав.

Та вдосвіта тут, у лісовій глушині, на самому дні урочища, просто так спати ніхто не буде. Випадково сюди ніхто не заходить, і баба Галя раптом дуже захотіла, щоб це був хтось із знайомих грибників. Хтось, хто з доброго дива вирішив прилягти зрання на вологу від роси серпневу травичку, подрімати на свіжому повітрі. Але, навіть не наблизившись, Галина Дорош чудово розуміла: це не так.

Коли підійшла ближче та навіть обережно гукнула, чоловік не ворухнувся. Не було поруч із ним і кошика. Та й одягнений він був не для лісовоі мандрівки.

Раптом немолоду жінку охопив страх. Вона, знаючи це урочище й цей ліс уздовж і впоперек, боялася – ось зараз хтось недобрий вийде з-за дерев і вона не встигне навіть слова сказати, опиниться долі поруч із цим незнайомцем. Та жах тримав іі недовго. Мотнувши головою і перехрестившись кілька разів, Галина Дорош обережно поставила кошик на траву, нахилилася до лежачого, поклала руку на плече. Трошки зусиль – і ось чоловік лежить на спині.

Мертві очі дивилися просто в ранкове небо.

За свое життя Галина Дорош уже бачила трупи. Застала війну в досить дорослому віці. Ховалася по лісах від бомбових дощів, тікала від вивезення на роботи до Німеччини. Згодом іі родина чи не едина на все село була повірила повстанській листівці, знялася та втекла від переселення до Сибіру. Военні й повоенні роки привчили юну Галину до того, до чого дівчата звикати не мусять, – дивитися на вмерлих наглою смертю без трепету та переляку, лише з покірним смутком.

Але, зазирнувши у ці мертві очі й тільки тепер упізнавши того, кого знайшла в урочищі, жінка зробила крок назад, не втрималася, сіла на землю.

І закричала.

2

Делон

Вікна його однокімнатноі квартири виходили на продуктовий магазин.

Саме цей краевид став вирішальним, коли Князевичі після розлучення та розміну двокімнатної, отриманої Ігорем на службі саме з нагоди весілля, тобто – три роки тому, визначалися, хто де буде жити. Колишня хотіла бачити з вікон дерева, тож обрала собі Дарницю, де вікна такої самої «хрущовки» – іншого ім ніхто навіть не пропонував за двокімнатну в «спальнику» за дві зупинки від метро – виходили на зелений сквер. Солом'янка ближче до центру, але жінка не хотіла щоранку бачити з вікна гастроном і алкашів біля нього.

Такого видовища, вколола вона Ігоря, ій і вдома вистачало.

Дві кімнати в новому будинку на Оболоні вдалось обміняти досить швидко, лише підключивши його зв'язки. Князевич не приховував, що певною мірою зловживає службовою інформацією, хоча зв'язків із чорними маклерами не афішував. Одна справа, коли користуешся іхніми послугами тихцем, і зовсім інша – коли контакти офіцера міліції з фактичними порушниками закону обговорюють колеги та просто знайомі.

Загалом Ігор Князевич визнав: розлучення дало йому більше користі, ніж подружне життя.

Невдале сімейне життя несподівано поставило під сумнів його кандидатство в члени партії, і начальство відчепилося на якийсь час. До того його постійно довбали – працівник міліційного Главку, якщо хоче зростати над собою і сам претендувати на керівні посади, мусить мати партквиток і бути комуністом. Якось Князевич пожартував на свою голову: ось загину від бандитської кулі – тоді прошу вважати мене комуністом. Підполковник Бурков, його безпосередній начальник, на коротку мить замовк, немов перетравлюючи почуте, пожував губами, потім мовив, як відрубав: «Нікому ніколи так більше не кажи».

Згодом він намагався повернутися до цієї розмови. З іншого боку тиснула молода дружина, котрій було не досить того, що Ігоря Князевича вважали одним із найкращих молодих сищиків Главку МВС Української РСР і на нього навіть облизувалися в Москві – засидить, мовляв, у провінційному Киеві, втратить кваліфікацію, тут же нема куди далі рости. Та Князевичу чомусь не хотілося переіжджати зі знайомого буквально до кожної зачовганої вулиці Киева в непривітну, величезну та чужу Москву, хай вона і столиця з більшими перспективами. Втім, кандидатом у члени Комуністичної партії він усе ж таки стати міг, навіть серйозно збирався – не так через делікатні підштовхування керівництва, як роблячи чергову поступку жінці, котра пиляла його за брак здорових амбіцій що далі, то сильніше.

Усе вирішив випадок. Найбанальніший у світі, нецікавий та прісний, як бородатий анекдот про чоловіка, котрий повернувся додому раніше, ніж треба. Лише чотири дні тому вони з колегою з МУРу пили горілку в нього вдома, і ось цей самий колега прийшов сюди, коли господаря, як він точно знав, бути вдома не повинно. Але в Князевича змінилися плани, плюс дружина явно зацікавилася перспективнішим за Ігоря москвичем…

Словом, спочатку могло обійтися без мордобою.

Це вже потім, коли москвич пішов, чомусь застібаючи штани на ходу, дружина виступила соло: от уже й мужик, це ж так себе не поважати, за руку з молочним братом попрощався. Цього разу навіть знайшла, чим замінити непристойне слово, хоча ніколи не червоніла від матюків. Навпаки – сама могла загнути в тему та доречно, що попервах приваблювало в ній Князевича.

Вдарив він жінку тоді лише раз. І то – демонструючи самоповагу. Не ій, звісна річ, – собі, коханому. Але синець у неї залишився добрячий.

Наступного дня побігла жінка до його начальства, показала синець, поскаржилася в партійну організацію. Та власне парторг покарати Ігоря Князевича не міг ніяк: по партійній лінії безпартійного продерти неможливо. Хіба віддалити термін його кандидатства в комуністи, від чого перспектива отримати партквиток у найближчому майбутньому ставала нереальною. Виходить, Князевич навіть пляшку мусив поставити і московському міліцейському майорові, і навіть дружині своїй, колишній правда. Як же, вони дали його занудному начальству формальний привід відчепитися від нього з членством у партії.

Чи надовго – ніхто не знає.

Мабуть, у світлі останніх подій – таки надовго.

Стоячи біля вікна та прочинивши кватирку, Ігор дивився на ранню осінь і докурював другу на сьогодні сигарету. Давненько перейшовши на болгарські «Родопі», котрі після цьогорічного подорожчання коштували вже п’ятдесят копійок за пачку, він усе одно тримав на підвіконні червону упаковку «Прими». Народні цигарки набагато нижчого класу, ніж вироблені в братській Болгарії, мусили нагадувати йому про тлінність усього сущого. Заодно – про те, що в разі як нинішня ситуація не розкрутиться хоча б із нульовим для нього рахунком, йому доведеться працювати на іншій посаді, одержувати іншу платню і, відповідно, курити «Приму» та «Ватру».

Можна, звісно, кинути палити і при цій зарплаті. Але такого розвитку подій Князевич навіть не припускав. Так само як не думав одного разу почати рідше випивати чи, крий Боже, зав’язати з цим ділом узагалі. Міцні напої вже другий тиждень тримали його нервову систему та психіку врівноваженою після останніх подій. Хоча вже котрий ранок Князевич, закурюючи першу після вчорашнього сигарету, подумував – пора як не зупинитися зовсім, то принаймні трошки пригальмувати.

Тим більше – сьогодні, після несподіваного дзвінка підполковника Буркова.

Але в той самий час Ігор із усією відповідальністю міг сказати: в такому стані, як зараз, він до жодної серйозної розмови не готовий. Тож гастроном із невибагливою назвою «Продукти № 117» тягнув магнітом.

Докуривши до фільтра й вистріливши недопалком за кватирку, Князевич вирішив таки поголитися.

Коли глянув на себе в дзеркало після розмови з Бурковим, подумав – а отак, із триденною неголеністю, заявитися до начальства в кабінет у його становищі непогано. Зрештою, в нього відпустка, нехай навіть позапланова. Може робити що схоче. І на службу його поки що ніхто терміново не викликає. Навпаки – капітана Князевича, слідчого карного розшуку Головного управління внутрішніх справ, дуже швидко зафутболили у відпустку, згадавши: відгулів набралося на два тижні плюс торік не догуляв, укупі – чистий місяць, краще відсидітися вдома, бажано носа не витикати. Як кажуть, від гріха подалі. Нехай усе, що він накоїв, уляжеться за цей час саме собою. У такому розв’язанні проблеми зацікавлені навіть у будинку на Орджонікідзе [1 - Теперішня назва – Банкова. За адресою вул. Орджонікідзе, 11 розміщався Центральний Комітет Комуністичної партії України, головний керівний орган Української РСР. (Тут і далі прим. авт.)]. Ну, а як не розсмокчеться – хто знає, куди переведуть працювати капітана міліції Князевича. Добре, якщо до київського Главку. Гірше – коли затасують у районний відділок. Чи взагалі кудись у Бровари чи Білу Церкву.

Щоправда, що довше Ігор чекав, поки верхи вирішать його долю, то гостріше кортіло, аби справді перевели куди подалі. Попри свої тридцять три він уже встиг заморитися від усього цього: непомірні кар'єрні апетити колишньої, робота, де останнім часом частіше спускають вказівки ловити тільки «правильних» злочинців, тобто – жодним боком не пов'язаних із партійним та радянським керівництвом, країна, про невидиме життя якої знав більше, ніж треба знати пересічному радянському трудівникові…

І все ж таки Князевич вирішив поголитися. Правда, вдягнеться не як офіцер, викликаний керівництвом на напевне важливу розмову, а як вільний відпускник, якому не важить, що про нього подумає високе начальство. Ігореві вдалося цього разу навіть не порізатися, хоча руки зрадницьки гуляли. Щедро освіживши лице одеколоном «Саша», він витяг із шафи чисту, але пожмакану сорочку з великим коміром, критично оглянув її, рішуче повернув її на поличку, взяв сіру водолазку – давненько не прана, але ще досить чиста. З-поміж брюк, які треба було ще прасувати, та куплених у перекупників джинсів, зроблених у Чернігові під фірм?, Ігор вибрав останні. Туфлі тернув щіткою, щедро наваксувавши її, і тісний передпокій відразу сповнився запахом мастики.

Свого зоряного часу на вішаку чекав іще один предмет одягу – піджак із натуральної м'якої шкіри, дуже дорогий, подарований колишньою дружиною на його тридцять перший день народження, коли вона ще виношувала стосовно новоспеченого чоловіка перспективні плани. Та вирішив без піжонства, накинув легкий темно-синій плащ, підняв комір, вкотре спробувавши зробити себе схожим на Алена Делона, яким він його бачив у фільмі «Тегеран-43». Власне, Ігор Князевич не був схожим на жодного з акторів ані французького, ані американського, ані польського, ані радянського кіно. Він узагалі не вирізнявся оригінальною зовнішністю, вважаючи себе подібним до сотень тисяч перехожих і, за великим рахунком, тішачись із цього: гадав, що людина його професії повинна зливатися з натовпом, вирізняючись зовсім іншими, професійними, якостями. Та все ж таки Ігор не хотів мати надто безбарвний вигляд, отож стежив за модою, дивлячись іноземні фільми. Хоча погоджувався: всі вони доходили до Союзу зі значним запізненням, тож на момент, коли той же киянин купував квиток, на батьківщині стрічки це все вже давно проїхали.

А проте, Ігореві Князевичу просто подобалося, як кіношний Ален Делон носив довгий плащ.

По волоссю він пройшовся не гребінцем, а вологою п'ятірнею. Стригся зовсім недавно, тож цього виявилося досить, аби дати зачісці відносний лад. Живіт вкотре за ранок нагадав про себе голодним бурчанням, і Князевич поквапився в «Продукти»: там поєднає приємне з корисним.

А перед зустріччю з начальством упорядкувати своє загальне здоров'я набагато корисніше, ніж кинути до шлунка кілька сосисок.

3

«Продукти» і Рейган

Годинник показував по дев'ятій. Магазин уже благополучно відчинився.

Знайомі мужички в однаково заношених болоніевих куртках, один у синій, другий – у зеленій, привітались і чемно попросили закурити. Ритуал був

знайомий, і Князевич, витрусивши з пачки одну «родопину», простягнув тому, хто стояв ближче. Дядько в синій куртці взяв цигарку, артистично підняв кепку з жовтого вельвету на знак подяки. Цей працював у магазині вантажником, його товариш – двірником у іхньому ЖЕКу, влаштувався через можливість жити в окремій малесенькій «готельці». Іншого виходу він не мав: рік як звільнився, відсидів за крадіжку, поки сидів – жінка виписала з квартири. Привела на його місце вчителя з інституту фізичної культури, і лиш особисте втручання Ігоря врятувало двірника від інвалідності, а педагога – від слідства та суду.

Поки пригощав мужиків цигаркою, привіталися ще кілька чоловіків. Князевич міг упевнено сказати: у мікрорайоні його впізнавали. Знали, де працює. Але не боялися, навпаки – поважали саме тому, що заходив у «Продукти» не з оперативної необхідності, як, наприклад, тутешній дільничний чи опери з райвідділку. Тут, у закутку, розмістився невеличкий відділ під назвою «Соки. Води». Поруч із ним альтернативно розташувався за гратчастими дверима відділ з продажу алкогольних напоїв. І пересторога «Приносити та розпивати спиртні напої суворо заборонено» саме цього віддаленого закутка магазину не стосувалася. Бо приносити справді було не можна, зате ніхто не забороняв спраглим купити, попри наявність в асортименті марочних кримських вин, дешевого плодово-ягідного чи горілки, взяти по склянці соку, порцію тоненьких відварених сосисок із хлібом, котрий лиш недавно перестав бути безкоштовним додатком до них, та влаштуватися за грибоподібною стійкою в кутку.

Ще рік тому, до чергового і навіть звичного вже подорожчання горілки, з пияцтвом та алкоголізмом якось боролися, не надто вітаючи таке публічне, неприховане розпиття. Проте майже відразу після початку нового року й, відповідно, нового десятиліття звичайна пляшка «Русской» підскочила більше ніж на карбованець. І ставлення до цього процесу помітно змінилося.

Так, Ігор Князевич прекрасно знав: варто почати разом із соками продавати варені сосиски та «вокзальні» – шоколадні тістечка з глазур'ю на поверхні й промазані тонким шаром кислого варення – закуток «Соки. Води» вже перетворюється на кафе. Формально це означає: в кафе розпивати алкоголь дозволено. Якщо, звісно, купити його тут, поруч, а не приносити з собою.

Попит на горілку та інший міцніший за плодово-ягідне алкоголь не могла змінити навіть вкотре виросла ціна. Але факт, що можна пити не за найближчим рогом, на дитячому майданчику чи в підворітті, де сто відсотків замете міліційний наряд або налетять пильні дружинники, а в більш-менш цивілізованих та безпечних умовах, свою справу робив. Більше того: тут, у «Продуктах», віднедавна почали практику продавати в розлив. А це рятувало ті спраглі душі, котрі не в змозі були знайти таких самих, аби скинутися по два рублі і взяти на трьох. З появою напоїв у роздріб мужик, котрому вдома видали один карбованець на обід, міг собі дозволити, не чекаючи компанії, витратити ці гроші на поправлення здоров'я швидше, ніж колись.

Бар у «Продуктах» працював на межі легальності, фактично на грані фолу. Та його не закривали з простої причини: закуток «Соки. Води», як і загалом п'ятачок біля магазину, служив для довколишньої міліції безцінним місцем зі збору потрібної оперативної інформації. Князевич, оселившись у будинку навпроти, заходив сюди без жодної службової необхідності. У них на Богомольця [2 - На вулиці ім. Академіка Богомольця, 10, розташовувалося Міністерство внутрішніх справ УРСР і Головне управління внутрішніх справ УРСР (тепер, відповідно, МВС України й ГУВС України).] давно забули, що значить працювати «на землі». Цю роботу виконували працівники інших, нижчих ланок. Ігор завжди заходив сюди як приватна особа, мав ті самі потреби, що постійний контингент, за що місцеві

аборигени його поважали. Зі свого боку, вони вкрай рідко зверталися до Князевича, щоб той допоміг вирішити своїми шляхами якусь проблему. Історія з двірником – швидше виняток, ніж правило, Ігор втрутився сам, за власним бажанням.

За двома високими скляними конусами, перевернутими гострям донизу та наповненими соками, томатним і яблучним, бовваніла Василівна – жінка, чий вік ніхто не ризикнув би визначити. Вона постійно мала однаковий вигляд: білий халат, хустка, схожа на головний убір санітарки, зачіска «хімія» та густо нафарбовані дешевою циганською помадою губи. За нею на стінці поруч із не новим, проте завжди актуальним плакатом «Пьянству – бой!» із зображенням алкоголіка з червоним носом, котрий скоцюрбився на денці пляшки з-під портвейну із написом «Вино», недавно з'явився новіший, актуальніший та злободенніший: «Нет нейтронной бомбе!». Художник зобразив у сіро-чорних тонах бомбу, схожу здаля на ананас, як його малюють у книжечках про лікаря Айболита. Цей ворожий «фрукт» перекреслювали навхрест дві жирні червоні смуги. У кутку на підвіконні бубоніла радіоточка.

Зазвичай неговірка, Василівна кивнула Ігореві, запитально глипнула на нього, не стрималася від оцінкового погляду:

– Красавець. Відпустка ще?

– Гуляю, – підтвердив Князевич.

– Та бачу. – Досвідчена в таких справах Василівна скривила кутик губ, що означало посмішку. – Що давати?

– Три сосиски, – замовив Ігор, тут-таки ж виправився: – Чотири давай. Томатний сік, сто «Русской».

– Коньяк е, – ніби між іншим мовила жінка.

– О! З яких див?

– Завезли ящик недавно. Директор у міськторзі вибив. План, знаеш…

– Знаю. Не кінець же місяця.

– А він на кінець місяця й вибивав. Тільки завезли аж тепер. Не тримати ж таке добро. В розлив пустили, дорожче виходить.

– Беруть?

– Не смішіть гусей, Степановичу. То, може, коньячку?

Князевич машинально кивнув, і на пластиковому шинквасі перед ним негайно виник чистий гранчак, куди Василівна точно на око, без мірки, налила рідини бурштинового кольору. Рука стисла стакан, та враз завмерла:

– Розбавляемо? Тільки чесно?

– Вам – ні. Хотіли ж чесно.

– І то добре.

Відійшовши з соком та коньяком до однієі з трьох одноногих стійок, щось згадав, повернувся з соком назад, витягнув чайну ложечку зі склянки з рожевою водою, черпнув солі з круглоі мисочки, розмішав, занурив ложку

назад. Коли повернувся, з протилежного боку вже стояв двірник у зеленій куртці.

– Не проти, Степановичу?

Так Ігоря називали тут усі знайомі. Спочатку Горбик – таким було прізвище вчорашнього крадія, нині двірника, – намагався звертатися до Князевича «громадянин начальник». Але дуже хутко передумав: на начальника, мовляв, ти тут не тягнеш. Ігоря подібні розклади цілком влаштовували.

– Місце не куплене, – знизав плечима. – Що, зрання на посту?

– А я вже відзамітався, – пояснив Горбик, у голосі зовсім не чулося ноток виправдання. – Коньячком розминаемося? Ще десятої нема…

– Ти давно таким правильним став?

– Та я хіба що… В Багдаді все спокійно, можна і коньячку… Приймеш до компанії?

– За який хрін пригощаешся, Горбику? – суворо запитав Ігор, і зараз ця суворість не була вдаваною.

– Аванс учора був.

– Дивись мені.

– Та годі.

– Сосиски візьміть! – гукнула від шинквасу Василівна.

– Принесу, – жестом зупинив Горбик, відійшов.

Ігореві дуже хотілося привести себе у форму коньячком, але тепер чоловіча солідарність вимагала дочекатися знайомого. Поки двірник товкся біля соків, підійшов іще один відвідувач, незнайомий Князевичу високий товариш із акуратною борідкою, в костюмі, при краватці, в легенькій куртці та з пластиковим «дипломатом» у руці. Досвідченим оком Ігор визначив: цей мав у «Продуктах» зовсім інші бажання та потреби. Так і обернулося: коли Горбик відійшов, тримаючи в одній руці склянку з горілкою, в другій – тарілку з його сосисками та шматком булки, солідний чолов’яга попросив чаю. Його тут наливали з великого довгастого металевого бачка, схожого на великий термос, куди сам ріденький чайок наливали з невеличкого емальованого відерця в міру готовності. До чаю солідний взяв три сосиски і традиційне «вокзальне» тістечко.

– Будьмо. – Горбик легенько гойднув стійку.

– Давай. Бути добру.

Хоч як Князевичу хотілося влити в себе відразу все, Ігор стримався, зробивши лише один ковток, видихнув, запив соком. Проходячи в цей самий час повз них, солідний товариш кинув косий погляд, ледь помітно скривився. З очей Князевича тим часом потекли сльози, він швиденько витер їх тильним боком долоні, квапливо відкусив половину сосиски, вмочивши її перед тим у розбавлений томатний соус, який обтікав политу ним же страву. Горбик не поспішав, пив із гідністю, видно, заходив сюди раніше, першу ранкову похмільну потребу задовольнив. Ігор кивнув на сосиски, двірник хитнув головою, помовчав, запитав:

– Що там кажуть, Степановичу?

– «Там» – це де?

– У вас. Ви ж більше знаете.

– Про що?

– Про війну… Про що…

Ігор прожував другу половину сосиски, знову відпив соку.

– Яку війну?

– З Америкою. Он же ж Рейган, бач, бомбу заковбасив. – Двірник кивнув на протестний плакат.

– Тобі-то що до Рейгана? – щиро здивувався Князевич. – І коли ще ту бомбу зроблять. Там, Горбику, ще кінь не валявся.

– Думаеш, нічого в Рейгана не вийде?

– Дався тобі той Рейган.

– Ні, ти скажи: вийде в американців нейтронна бомба?

– Не знаю, – стенув плечима Ігор. – Ніколи над цим не думав.

– А я думаю. – Двірник, не запрошуючи співбесідника в компанію, допив свою горілку до денця. – Думаю я. Хай би хоч Америка, хоч би хто по них влупив. Не снарядом, так бомбою.

Ігор ледь не захлинувся соком.

– По кому влупив?

– По них. – Горбик мотнув головою кудись собі за спину, і тільки тепер до Князевича дійшло, який він уже від самого ранку п’яний, – виказало нездорове блищання очей. – Прямою наводкою по червоних зірках. Київ не чіпатимуть, Киеву нічого не буде. Що вирішуе Київ про той же Афганістан? Нічого Київ не вирішуе, і ти, Степановичу, краще за мене це знаеш. – Він говорив голосним шепотом. – Увалити по Кремлеві чи де там Політбюро сидить. І все, капут.

– Чого це тебе понесло? – Ігор зовсім не сподівався почути таке від двірника, ще менше хотілося йому підтримувати такі розмови.

– Чого понесло? Я тобі скажу, чого понесло. Сестра в мене е, знаеш, ні?

Горбик не договорив – поруч, мов гриб після дощу, виріс чоловік із борідкою. Він був на голову вищим за кожного з них. Князевич зціпив зуби: він зовсім не хотів ні в що встрявати, тим більше – тут, у «Продуктах».

– Слухаю вас, – якомога ввічливіше мовив він.

– Це я вас слухаю. – Солідний бородань говорив навмисне голосно. – Слухаю, товариші, і думаю, коли мені міліцію викликати: зараз чи потім, коли ви добалакаетеся до того, аби передати вас далі.

– Далі – це куди? – поцікавився Князевич.

– Куди слід. Туди, де вам пояснять, що таке антирадянська агітація і що таке тероризм. Заодно буде з ким поговорити про Рейгана.

Ігор зітхнув. Махом допив коньяк, розуміючи – настрій йому зіпсували з самого ранку і винен він у цьому сам: смикнув же його лихий похмелятися тут і тепер. Солідний товариш далі пашів благородним гнівом, привертаючи увагу вже не тільки Василівни, а й решти працівників магазину. Точно розрахувавши, що така його поведінка на короткий час застопорить бороданя, Князевич неквапом поліз у внутрішню кишеню плаща, витягнув та розгорнув перед незнайомцем червоне службове посвідчення.

– Вважайте, міліція вже тут. Ваші документи.

– Мої? – Високий зробив крок назад.

– Ваші. – Коли треба, в голосі Князевича дзвенів метал. – Ви підслуховуєте чужі розмови. І добре, що випадково проявили себе працівникові міліції. Хто вас знає, для чого ви ходите по радянських громадських закладах та підслуховуєте приватні розмови громадян. Виявляєте незадоволених, аби потім вербувати за завданням іноземних спецслужб?

Тепер Ігор уже кричав. Продавчиня винно-горілчаного відділу завбачливо зачинила грати свого закутка, причепивши табличку-виручалочку «Переоблік». Василівна ніби між іншим відвернулася. Решта жінок у білих халатах активно поринули у свої справи, нечисленні в цей час покупці швиденько розсмокталися, Горбик втупився в стійку.

– Які спец… Ви про що? Ви до чого це, товаришу…

– Ось-ось, товаришу. Не забувайте, громадянине: людина людині в СРСР – друг, товариш і брат. А друзі, товариші та брати не підслуховують розмов, суті яких не розуміють. Ваші документи! – повторив суворо.

– Нема при собі… Не захопив…

– А як нема при собі документів, громадянине, – нема чого встрявати. Якщо не можете нічого пред’явити, краще не розтуляйте рота. Пийте чай, іжте тістечко. Все зрозуміло?

Чоловік із борідкою розгублено кивнув, позадкував, підхопив «дипломат» і, залишивши недопитий чай на стійці, швидко забрався геть.

Запала тривала мовчанка. Їсти Ігореві зовсім розхотілося, коньяк почав поволі діяти, але шлунок усе одно капризував. Тож, неквапом зжувавши ще одну сосиску, Князевич тихо сказав Горбику:

– Вийдімо.

Той, тверезіючи просто на очах, посунув до дверей, втягнувши голову в плечі.

Коли вони вийшли з магазину, Ігор кивнув праворуч, і вони зайшли за будівлю, опинившись із боку службового входу. Там вантажник, товариш двірника, активно перекидав порожні дерев’яні ящики, сортуючи тару та відбираючи цілу від ламаної. Побачивши їх, вантажник здивувався. Але подив став іще сильнішим, коли Князевич, рвучко розвернувши за плече, притиснув Горбика до цегляної стіни, різким ударом утопив кулак у його животі. Зойкнувши, двірник осів. Спочатку смикнувшись у іхній бік, вантажник тут-таки зрозумів – нема чого влазити, і завбачливо зник усередині магазину, причинивши за собою важкі металеві двері.

– Ти все вкурив? – суворо запитав Ігор, дивлячись на Горбика згори вниз. – Якого чорта язика розпустив? Ти ж за крадіжку сидів, не за політику? А якби мене поруч не було?

– Ти ж не знаєш нічого, – прохрипів Горбик, навіть не намагаючись розпрямитися.

– Чого я не знаю?

– Нічого. Або не хочеш знати. Вам, Степановичу, такі речі знати начальство не дозволяє.

– Можеш пояснити до пуття?

– Ага, щоб ти мене знову в пузо?

– Я тобі, як треба буде, ще й табло натовчу, – пообіцяв Ігор. – Це я тебе пожалів, бо сьогодні дуже добрий зранку. Похмелитися встиг, а то б під гарячу руку, знаєш… Ну, якого хріна ти там молов про Кремль, бомбу, Рейгана, хай би він здох?

– Він-то здохне, – прохрипів Горбик. – Здохне, як усі нормальні люди. А ті, хто в Кремлі сидять, і наші… такі самі… не здохнуть ніколи. Хоч би їх, блядь, бомбою лупонули!

– Ти знову за свое? Чого тебе перемкнуло?

– Сестра в мене е. Тетяна… Танька…

– Чув уже. Далі. До чого тут сестра?

– Не в Киеві живе, в Тараща. Син у неі, один. Єдиний. Довго не могла народити… Народила, богатир… Коля… Усе пишалася ним, наша порода, таке все… Богатиря в армію забрали… Афганістан… Незабаром сорок днів, як поховали. Привезли в ящику… Дерев’яному, прямокутному. У військкоматі видали.

– Ящик?

– Не. Ящик так відкрили. Всередині – цинкова труна, запаяна. Був хтось із КДБ чи ще звідкись, моі не розбиралися… Коротше, наполегливо радили не відкривати труну. І знаєш, як ховали?

– У землю закопали, – вирвалося в Князевича.

– Правильно, в землю. Тільки перед тим гріб, цинковий, той, у якому пацана привезли, поставили в інший. Спеціально дерев’яний робили, більшого розміру. Це щоб люди зайвого не питали. Матрьошка така: у гробику гробик… Там, знаеш, іще один гробик. Дерев’яний, з останками. Його пакують у цинк. Ну, виходить, хлопець закопаний у трьох домовинах. Усе це під наглядом товаріщей, сам знаеш звідки. І наказали мовчати, підписку взяли. Просто травмувався під час проходження строковоі служби… Всі документи оформили, тільки ім що, пенсія іхня блядська потрібна чи жива людина? Скільки це ще буде? Не знаеш? Я скажу: поки вони в Кремлі, поки живуть і жеруть – усе, триндець краіні. Ради на них нема… Суки комуняцькі, ненавиджу!

Князевич роззирнувся довкола, швидко прикрив Горбику рота долонею.

– Усе? Тихо, стій і мовчи. Слухай мене: йди додому, зачинися, напийся і проспися до ранку. Субота завтра, ось відлежишся. Працюеш по суботах? – Двірник кивнув. – Відгул візьми. Краще, ніж отак кричати на весь район. Думаеш, тебе візьмуть та просто посадять? Аби ж так було, гори ти вогнем, Горбику, чесно. Треба ти мені, поратися з тобою… Чого дивишся?

– А що ще зроблять? Катуватимуть, гестапо?

– Припнув би язика зовсім. Бо за гестапо вже я тебе здам, ясно? – Ігор помовчав. – Візьмуть, почнуть питати, хто навчив, із чиіх слів співаеш, із ким змовляешся проти радянськоі влади. Не повірять, що сам дурний, почнуть дізнаватися, хто намовив. А язик без кісток, ляпнеш – хороші люди через тебе постраждають. І добре, як тебе в тюрмі триматимуть. А то запруть у дурку, колотимуть галоперидолом, під себе сратимеш, хочеш такого?

Горбик хитнув головою, раптом зовсім уже запанібрата поклав руку Ігореві на плече. Міцні пальці стиснули крізь тканину плаща.

– Ти чого?

Але зараз, коли Горбик стояв упритул, Князевич зміг нарешті роздивитися його уважніше, зазирнув у вічі – й остаточно все зрозумів. Двірник насправді був п’янішим, аніж здавався чи хотів здаватися. Зіниці величезні, очі скляні, в них – туман і порожнеча.

– Забери, – процідив Ігор.

Не послухавшись, Горбик вільною, лівою рукою поліз за викот своеі куртки. Пошарив, видобув із надр внутрішньоі кишені обтріпану по краях фотокартку дев’ять на дванадцять, тицьнув іі в обличчя Князевича – той аж сахнувся. Не відвернувся, мимоволі роздивляючись усміхнене лице жінки зі старанно накрученим волоссям та хлопця поруч із нею: широколицего, патлатого, великий комір білоі в горошок сорочки старанно викладений поверх коміру шкільного піджака. Хлопець і жінка мали схожі риси обличчя, а ще він чимось невмолимо нагадував самого Горбика.

– Сестра, племінник, – із тихою люттю промовив двірник. – Таня й Микола. Тут йому вісімнадцять. Дев’ятнадцяти цій людині не буде ніколи. Ти розумієш, Степановичу, – ні-ко-ли. За яке таке щастя він поклав свое життя, скажеш мені?

– Забери, – повторив Князевич, і тепер той послухав – відпустив плече, хоча фото далі тримав перед ним. – А небіж твій не один такий.

– Мені від цього не легше. Іншим, хто ховав цинки, – теж. Краіна що, воюе? Хто ій загрожуе – афганські дехкани чи як там іхні колгоспники називаються?

– Нема в Афганістані колгоспів, – навіщось заперечив Ігор.

– Ага, а радянська влада, значить, хоче, щоб колгоспи там були?

Не бажаючи більше стримуватись, Ігор рішуче згріб п’яного двірника за барки, притягнув до себе. Той мимоволі стиснув руки, ненавмисне жмакаючи фото, яке не випускав із п’ятірні.

– Сидів за крадіжку – сядеш за такі розмови, – просичав Князевич. – Надовго тепер, ясно? Це ще як до зони доживеш. Це раз. Газети почитай, це два. Там усе написано про інтернаціональний обов’язок радянських солдатів і офіцерів. Його треба виконувати. Знаеш, що таке обов’язок?

– Я нікому нічого не винен, – прохрипів Горбик. – Пусти, начальнику…

– Додому підеш?

– Піду.

Князевич відпустив двірника, легенько відштовхнув. Той, розправивши фотографію, так само обережно застромив іі назад до внутрішньоі кишені, облизав пересохлі губи.

– Не винен нікому нічого, – повторив він із п’яною впертістю. – Кому, ім? – Кивок у бік «Продуктів». – Гори-гори ясно, плакати не буду.

– Все, щезни, – втомлено відмахнувся Ігор.

Увібравши голову в плечі, двірник підтюпцем рушив геть. Провівши його поглядом, Князевич озирнувся, цикнув на вантажника, котрий визирав з дверей, обтрусив плащ, хоча ніде не забруднився.

Отак і живемо, подумалося йому. Щойно колишній крадій Горбик озвучив причину, яка утримувала від вступу в партію. Маючи партквиток, він у таких ситуаціях хоч-не-хоч мусив діяти інакше. А це була далеко не перша така ситуація. Справді, працівники міліціі таки знали більше, ніж ті, кого мусили берегти.

Князевич знову закурив, збиваючи попіл під ноги. Коли докурить до самого фільтру, треба повернутися і доісти сосиски. Шлунок далі грав марші, хоча й тихіше.

4

Ізгой

Секретарку в приймальній начальника слідчого відділу підполковника Буркова напевне попередили про появу Князевича.

І все одно вона кліпнула на нього своіми круглими очима так, ніби побачила живого мерця. Ігор підозрював: так на нього в Головному управлінні дивитимуться ще довго, навіть коли історія щасливо розв’яжеться.

А ситуація мае вирішитися чимшвидше. Іншого варіанту розвитку подій ані він, ані хто інший в будинку на Богомольця навіть не розглядав. Напевне для основних фігурантів ціеі справи все зрозуміло, лишається дещо підчистити. І головне – домовитися на всіх рівнях про подальшу долю самого Ігоря Князевича.

– Просив почекати хвилин п’ять, у нього хтось по внутрішньому, – сказала секретарка.

Знизавши плечима й машинально подякувавши, Ігор примостився на стільці.

…Це почалося місяць тому. На перший погляд справа була настільки нескладною, наскільки може бути позбавлене надмірних труднощів розслідування вбивства цеховика, котрий мав справу із золотом. Він працював у системі підпільноі стоматологіі, точніше – зубного

протезування. На кухні одніеі з квартир староі частини Подолу зубний технік Роза Абрамівна прилаштувала стоматологічне крісло, що офіційно вважалося відпрацьованим та списаним, а насправді було новеньким, оформленим як утиль за певну суму в конверті. Пацієнт, бажаючи вставити золотий зуб і не маючи при цьому бажання місяцями, як не роками чекати своеі черги в державній лікарні, міг записатися до Рози Абрамівни лише через складний ланцюжок знайомств. Адже золото, дорогоцінний метал, надходило для потреб стоматологіі зі спеціального державного фонду, звідки видряпати його не міг навіть найдосвідченіший роздобудько, тоді як на кухні Рози Абрамівни все вирішувалося досить оперативно. Вона знімала зліпок зуба, посилала пацієнта в районну поліклініку видаляти його, зліпок натомість віддавала далі – до зубних техніків. Теж, зрозуміло, підпільних. Золото для зубних протезів та інших потреб вони отримували через нелегальні канали. Вбитий, чия справа потрапила до Князевича, був одним із таких зубних техніків. Його вбили з метою пограбування і напевне пограбували. Схему ж, сам того не бажаючи, здав міліції кліент, котрий виявив труп у квартирі, куди прийшов по свій зуб, викликав міліцію і виклав усе з величезного переляку.

Підозрюваного знайшли швидко. Насильницькі злочини, тим більше скоені професійно, із застосуванням вогнепальноі зброі, в Киеві траплялися не так часто, іх вважали подіею надзвичайною, слідству давали «зелену вулицю», підключалася вся величезна машина МВС, в тому числі розгалужена інформаторська мережа. Дуже скоро підозрюваного затримали в підпільному борделі, облаштованому в приватному секторі на Совських ставках. Там само затримали двох його приятелів, теж надзвичайно підозрілих осіб, один з яких виявився раніше судимим.

Стаття була досить рідкісною та доволі серйозною: поширення наркотиків і утримання кубла для іх споживання. Тому затриманий одразу почав проходити в оперативній розробці під прізвиськом Наркоман. При собі він мав наркотичні препарати, з опійного маку вироблені в кустарних умовах, та кілька упаковок «катюхи» – так наркомани називали проміж себе кодеін, який без рецепту дістати в аптеках віднедавна було доволі складно.

Крига скресла, коли Наркоман, навіть з певними урочистими нотками в голосі, повідомив, із ким «громадянам начальникам» треба домовлятися, щоб його відпустили. Інакше, мовляв, неприемності почнуться вже в них. Так у його показах прозвучало прізвище Валерія Щербицького.

Коли ім’я проблемного сина першого секретаря ЦК Компартіі Украіни спливло в неофіційних доповідних міліційного Главку останній раз, справу встигли залагодити ще, як кажуть, на злеті. Після того коридорами та кабінетами управління ходив жарт, котрий нікого не веселив: кому пощастить писати доповідну про витівки Валерія Володимировича наступного разу і як скоро це станеться. Тобто як надовго вистачить Щербицького-молодшого. Правда, минулого разу йшлося лише про п’яну бійку, хоча чутки про небайдужість «малого» до інших стимуляторів підсвідомості гуляли давненько. Тепер чутки стали більше ніж чутками – це була дійсність.

Та навіть це – півбіди. Ланцюжок, за яким у Киів ішли наркотики, з’єднував між собою такі пункти А й Б, що справа, вилучена в окреме провадження, навіть унаслідок часткової реалізаціі вела в такі кабінети на Печерських пагорбах і такі квартири в будинках по вулицях Карла Маркса, Рози Люксембург, Пушкінській і Леніна, що санкцію навіть на просто постукати в двері, не кажучи вже про допит, треба було узгоджувати не лише на Володимирській, у КДБ, і не лише на Орджонікідзе, у ЦК, – про подібні обставини негайно доповідали в Москву, в Кремль.

Ігор Князевич не був новачком у Системі. Працюючи в середній ланці, він радше здогадувався, ніж справді знав. Значить, провина виявилася ще

серйознішою – не бажаючи нікого підставляти, але й не маючи наміру мовчати та спускати все на традиційних гальмах, він на свій страх і ризик викликав на допит одного з інструкторів ЦК. Згодом Ігор зізнався собі чесно: вибрав найнікчемнішого, на його думку, фігуранта, щоб розколоти його відразу, зненацька, на першому ж допиті, та принести в дзьобі готову справу, котра дозволить покарати тих, хто своїми ганебними діями лле воду на млин західної пропаганди і ставить під сумнів завоювання розвиненого соціалізму.

«Ти хотів зірку на погони, – сказав Князевич кількома днями пізніше своему спухлому від горілки віддзеркаленню. – Ти хотів стати героем».

Дійсність же, як співав покійний Висоцький, виявилася ещё кошмарней. Нікчемний інструктор справді наговорив багато чого цікавого. Але розмова велася не під протокол, саме тому він і розійшовся. Щойно Князевич його відпустив, інструктор з першого ж телефону-автомата подзвонив куди знав, і вже за кілька годин Ігор давав пояснення в кабінеті Буркова. Це лише початок: протягом наступних днів почалася така карусель, що Князевича закрутило до цілковитої втрати всіх орієнтирів. Скінчилося це усуненням від справи, формально – за перевищення службових повноважень. Та порадили відсторонити від роботи – до з'ясування відповідних обставин. Правда, ніхто на жодному з рівнів не заперечував ані того, що малий Щербицький бавився наркотиками, ані причетності до цього всіх, на кого падала аналогічна підозра. За вживання передбачалася адміністративна відповідальність, але річ навіть не в цьому.

Особи, чиї прізвища були встановлені в процесі перевірки інформації Наркомана, включно з Валерієм Щербицьким, взагалі не повинні були фігурувати в жодній кримінальній справі – навіть як прості свідки. В кращому випадку дозволялося бесідувати з ними без протоколу, і то – здобувши масу санкцій, чого не зробив Ігор Князевич.

Рішення щодо нього самого ухвалили компромісне. Підполковник Бурков порадив використати всі відгули, що нагромадилися від минулого року, сидіти вдома від гріха якомога далі, нікому не мулити очі й чекати. Далі все відбуватиметься без нього. Якщо відгули вичерпаються, а справа ще мулятиме, Князевич напише заяву та попросить відпустку за свій кошт через сімейні обставини. Як для слідчого середньої ланки Головного управління карного розшуку Ігор знав забагато. Отже, був ризик, що його таки переведуть із міністерства в міське, а то й у районне управління. Знову ж таки, не назавжди, на певний час. Бурков назвав це штрафними роботами, хоча до останнього відкидав подібний варіант: наказ наказом, начальство начальством, та треба розуміти – Князевич цінний кадр, розкидатися такими не варто. Дати, як він висловився, лозини, після чого забути все, наче страшний сон.

Попри зовсім несподівану відпустку та вимушене неробство Ігор почувався справжнім ізгоєм. Вигнанцем з раю, не менше. Все, що вирувало в нього всередині, він не міг висловити навіть у нетверезому стані. Через те з кожним днем сидіння в чотирьох стінах починав ловити себе на таких роздумах про країну, в якій живе, котрі не лише офіцеру міліції, хай безпартійному, а й навіть рядовому громадянинові озвучувати небезпечно…

Дзенькнув телефон на столі секретарки. Відірвавшись від друкарської машинки, вона зняла трубку, зиркнувши скоса при цьому на Князевича, – так вони знову зустрілися поглядами. У секретарчиних очах читався діагноз: безнадійний невдаха.

Виклик на роботу за такої ситуації означав щось незвичне, надзвичайне, екстрене. Таке, що не можна ігнорувати, навіть коли брати до уваги складні для Князевича обставини. Це могло означати або несподіваний та

вигідний для нього поворот подій, або вирок, списання в архів, усунення від активної результативної праці.

Секретарка завжди щось знала. Та по її очах, як і по всьому вигляду, Ігор зараз не міг прочитати свою долю. Тож підвівся, коли та кивком показала йому на двері.

І зробив крок у невідоме.

5

Відео

– Можеш без церемоній сьогодні, – відразу попередив Бурков.

Князевич навіть зі свого місця, від оббитих важким дерматином дверей, скоріше відчув, ніж побачив: його начальник зараз не злий, стурбований чи роздратований, яким він звик його бачити найчастіше. Усім своїм виглядом господар кабінету показував кепсько приховану розгубленість, помножену на незвичну для нього знервованість. Він навіть говорив, не підносячи голосу, хоча підвищений тон лякав лише новачків.

Начальник слідчого відділу Главку недочував. У дитинстві серйозно застудився, а оскільки народився в якомусь віддаленому поліському селі, батьки вправилися привезти його до нормального лікаря надто пізно. Хвороба відступила, глухота на ліве вухо лишилася назавжди, як побічний ефект. Хлопець старанно це приховував, бо не хотів косити від фронту – саме почалася війна. Зрештою, коли вада спливла у військкоматі, там сказали буквально таке-от: цілитися вухами не треба, стріляти теж, наступати на фашистів треба не вухами, а ногами, старшина так гаркне – мертвий почуе. Без фронту не було б для Буркова і міліції, гвардії старшого сержанта з медалями на грудях ніхто не смів забракувати для служби в органах: іншого застосування після війни фронтовик собі не знайшов.

– Бачу, що з’явився, – провадив підполковник, по-своєму реагуючи на мовчання Князевича. – Відпочиваеш?

Зі стіни по-доброму дивився великий чорно-білий Леонід Ілліч Брежнев, генеральний секретар ЦК КПРС. Поруч, на чітко визначеній відстані, висів такий самий за розміром портрет Щербицького. Цей, як здавалося Князевичу, дивився з докором нещасного батька.

– Ага, – бовкнув Ігор, миттево виправившись: – Так точно.

– Ну, ти не рапортуй. Не допоможе.

– Що – не допоможе? – не зрозумів Князевич. – Кому?

– А, не звертай уваги. – Бурков відмахнувся, відкинувся на спинку стільця з високою спинкою, майже відразу підвівся, рвучко відсунувши його, перетнув кабінет, коротко потиснув Ігореву руку, по ходу скривився: – Хоч би листом лавровим зажував.

– Я…

– Ти, ти, – знову відмахнувся Бурков, зовсім уже не приховуючи свого розбалансованого стану і того, що не може знайти якихось потрібних та обов'язкових слів. – Хто знає, може, ти й правий… у світлі останніх подій.

– А що там?

– Я не про те. Схоже, серйозне щось закручується. Або дурне. Невідомо поки. Ти ж розберешся, скажи?

– В чому? – Ігор розумів начальника дедалі менше.

– Аби ж я знав. Ніхто не знає. Ну, так… Нема в нас часу на дурні теревені, давай відразу до справи. Тим паче що справа серйозна як ніколи. Повір мені, Ігоре… ти ж Степанович? – Той кивнув. – Значить, повір мені, Ігоре Степановичу, тут мало хто щось зміг розібрати. Давай по порядку.

Постоявши кілька секунд мовчки, заклавши руки за спину та хитаючись із п'ятки на носок, Бурков легенько вдарив Князевича по плечу:

– Ходімо.

Князевич пройшов за начальником у невеличку, схожу за габаритами на великий шкільний пенал кімнатку, котра називалася тут «кімнатою відпочинку».

Часом Бурков справді там спав на оббитому штучною шкірою дивані, коли на роботі раптом починалася в зв'язку з якою-небудь справою гаряча пора. Ігор достоту знав: більшу половину минулого року, якраз до завершення Олімпіади, господар цього кабінету, як і більшість міліційних керівників у містах, де проходили змагання та приймалися спортсмени, частенько спав та ів просто поруч із робочим місцем. Крім дивана сюди вміщалися кольоровий телевізор «Електрон», встановлений на низеньку тумбочку, журнальний столик і стілець. Тильна стіна мала навіть прямокутне вузеньке віконце, для чогось забране гратами: вони перетинали вікно ззовні навскоси, ніби виходили пучком із правого нижнього кута й розходилися вгорі, нагадуючи найбільш творчим натурам сонячні промені.

Зараз тут, просто на широкій поверхні телевізора, лежав магнітофон із заправленою бобіною. Придивившись, Князевич вгледів на передній панелі напис «Электроника. Видео», запитально глянув на Буркова – раніше в цьому, як називав його сам підполковник, закапелку такої рідкісної апаратури не водилося.

– З Володимирської принесли, – коротко пояснив начальник, вмикаючи тим часом телевізор та налаштовуючи на порожній канал. – Сьогодні заберуть. Дивимося тільки з тобою, тільки раз. Я бачив уже, ще вчора. Але все одно – державна таємниця, такий гриф. Розписуватися ніде не треба, в твоїй ситуації патякати невигідно.

Князевич уже без зайвих нагадувань починав розуміти: саме його ситуація – причина всього, що відбувається з ними зараз і чого він так досі й не втямив. Замість укотре щось спитати Ігор мовчки вмостився на краечку дивана, розуміючи: зараз усе пояснять. Підполковник, обережно натиснувши потрібну кнопку, буркнув швидше до себе, ніж до підлеглого:

– Сам би я хер розібрався. Прийшли, підключили, показали, де в нього тут що… Все, пішло кіно.

Відступивши від телевізора на кілька кроків, Бурков не сів поруч, лишився стояти, тепер схрестивши руки на грудях і далі перекочуючись із п’ятки на носок.

Тим часом на екрані пройшли горизонтальні смуги, перестало сніжити, з’явилося зображення: порожня кімната зі стінами, пофарбованими в ядучо-зелений колір. Майже відразу в кадр увійшов невисокий чоловік у розтягнутому сірому плетеному светрі, сів на табуретку, яку оператор не зафіксував об’єктивом, згорнув руки перед собою, втупився вперед. У Ігоря склалося враження – чоловік зараз поїдає очима його, і враз стало незатишно.

– Ви знаете, де ви перебуваете? – запитав хтось, кого камера не показувала, – молодий чоловічий голос.

– Знаю. – Голос чоловіка звучав монотонно.

– Запис зроблено два дні тому. Це психлікарня десь у Тернопільській області. Мені називали місце… Щось наче як камінь… Підкамінь, о, точно – Підкамінь! – пояснив Бурков. – До речі, мені сказали – цього типа там зараз уже нема, перевезли.

Князевич знизав плечима. Чоловік у кабінеті з зеленими стінами виглядав справді не надто здоровим.

– Пам’ятаете, як вас звати, прізвище? – мовив невидимий.

– Не забув.

– Назвати можете?

– Григорів Яків Васильович.

– Якове Васильовичу, де ви почули те, про що вигукували на вулиці?

– Ось тут. – Чоловік торкнувся пальцем свого лоба, не зводячи очей із камери.

– Ви хочете сказати, що чуете голоси?

– Я нічого не чую. Я не хворий. Ви приволокли мене сюди, але я не хворий.

– Ви ж чуете голоси, як же ви не хворий?

– Нічого я не чую.

– Якове Васильовичу, ви тільки ж ось сказали: чуете голоси в своїй голові. Хіба ні?

– Ви теж чуете голоси в голові. Кожна людина, яка мислить, чуе голоси в голові. А всяк, хто віруе, чуе голос Божий.

– Значить, ви розмовляете з Богом?

Мовчання.

– Громадянине Григорів, ви розмовляете з Богом?

– Зараз я розмовляю з вами. А ви – не Бог. Ви взагалі не боги. Ваша влада не від Бога, а від Сатани. Ви слуги диявола, пекельне плем’я, ви безбожники та грішники. За це воздається вам уже на цьому світі.

– Ці голоси ви чуете в голові, Григорів?

– Я не чую голосів. Ви не зробите з мене божевільного. – Очі чоловіка хворобливо блиснули, але він далі говорив монотонно, не підносячи голосу, ніби перебуваючи на своїй хвилі. – Головою я думаю. Усі здатні мислити люди думають головами. Ви забрали все, ви морили нас голодом та війнами, ви руйнуете наші храми й виселяєте нас із наших земель. Ви забираете в людей всі права. Тільки права думати в мислячої людини забрати ніхто не може.

– Отже, Григорів, ви думаете?

– Думаю. На відміну від вас, слуг Сатани, я думаю.

– І свої думки озвучуете? Кажете вголос те, що десь почули про владу?

– Це може почути всякий, хто має вуха. І побачити всякий, хто має очі.

– Слухайте, Григорів… Слухайте, кінчайте юродствувати. Ви або повний шизоід, і тоді вас почнуть лікувати належним чином, або ворог, і тоді з вами розмовлятимуть уже не тут і не так. Ну, вирішили, хто ви?

– Людина. Вільна людина на вільній землі. А вас не буде через десять років. Це починається. Все колись починається.

Князевич глянув на Буркова. Той стояв непорушно, дивився на екран, вираз обличчя тепер став зовсім розгубленим.

– Григорів, поясніть, тільки від самого початку. Кого не буде через десять років?

– Вас.

– Мене?

– Вас. Вашої сатанинської влади і всіх, хто їй служить. Хіба ви ще цього не зрозуміли? Скільки народу ще має померти? Ви – безбожники, то слухайте поради мудрих людей: покайтеся та забирайтеся геть.

– Григорів… – Невидимий говорив із чоловіком, наче з дитиною. – Григорів, чому саме десять років? Ви кажете про нашу владу, про радянську?

– Такого слова нема. Влада, яка не визнає Бога, – від диявола.

– Нехай так. Чому саме через десять років? Хто вам це сказав?

– Числа.

– Які числа?

– «Шість». «Чотири». Разом – десять.

– Звідки ви взяли саме ці числа?

– Шістдесят чотири. Магічне число, коли воно складається – Світло починає боротися з Темрявою. Це лише початок. Боротьба триватиме десять років, Світ та переможе Тьму.

Навіть такі гучні слова Григорів примудрявся промовляти, не збиваючись із обраного тону.

– Звідки у вас склалося число шістдесят чотири, Григорів?

– У вас із математикою погано? Ви не знаете своіх свят?

Тепер підполковник повернув до Князевича голову, пояснив:

– Мені потім окремо розказали… Цей чудик відняв тисячу дев’ятсот сімнадцять від тисячі дев’ятсот вісімдесят одного. Вийшло шістдесят чотири.

– І що? – Ігор остаточно заплутався.

– Ти що в листопаді святкуеш? На парад ходиш, ура кричиш. Шістдесят чотири роки радянській владі буде за кілька місяців, забув?

Від несподіванки Князевич укляк на дивані.

– Ну… я так ніколи не рахував…

– А цей, бач, рахуе.

– Повний псих!

– Якби справді патякав дурню, я б тобі це відео не показував.

Тим часом після короткоі паузи допит у зеленому кабінеті рушив далі:

– Ви розумієте, Григорів, що зараз мелете повну ересь?

– А ви розумієте, що якби це була справді повна ересь, ви б мене сюди не затягнули? Джерело в Гайвороні – тільки початок. Кожного з вас, хто не покаеться, спостигне кара Божа! Як не там, то в іншому місці! Джерело – це початок вашого кінця, безбожники… Червоні безбожники, ви всі прокляті, прокляті всі…

– Про яке джерело ви говорите, Григорів?

– Ви добре знаете, про що я кажу. Ви боітеся, ви вже давно боітеся. Ви шістдесят чотири роки боітеся, тому відгородилися від людей, тому шукаете весь цей час ворогів замість шукати тут друзів. Ви всі прокляті, прокляті, прокляті…

Голос Григоріва звучав голосніше, ще трохи – і він зірветься на істерику. Видовище починало лякати Князевича, але він, попри все, не міг відірвати очей від телевізійного екрана. Все припинив Бурков – рішуче натиснув потрібну кнопку, зупинив бобіну, вимкнув апарат.

– Досить. Там ще е, не так багато, але основне ти почув. Більше тобі знати навряд чи треба, ти й так усе зрозумів.

– Я нічого не зрозумів, – щиро зізнався Ігор.

– Дядько в своему Кременці віщував скорий кінець радянській владі.

– Де це, нагадайте.

– Сам до пуття не знав до цього часу, каюся. Тепер на все життя запам’ятаю – Тернопільська область, районний центр, недалеко від Рівненськоі. Там межа між областями практично рядом.

– Що, просто йшов вулицею та верз ось таку каламуть?

– Не просто. Він ходить у якусь там церкву. Дім молитви абощо, я до ладу не розібрав. Сам знаеш політику партіі: релігія – опіум для народу. На Заході в нас народ іще забитий, скільки там більшовики, менше, ніж сорок років? Не всі пережитки вибито. Курй, до речі.

Прочинивши ширше кватирку, підполковник запросто переставив попільничку з журнального столику на диван, витяг із кишені кітеля пачку «Стюардеси», пригостив підлеглого. Вузенький «пенальчик» одразу наповнився сизим тютюновим димом.

– Значить, наскільки я зрозумів людину з суміжного відомства, – вів далі Бурков, маючи на увазі КДБ, – із метою виявити різні нездорові настроі у такі ось релігійні громади засилаються… скажімо так, позаштатні співробітники. Один із таких, імовірно, почув, як на зборах цей ось Григорів запевняв, що безбожники-комуністи прокляті. А прокляття починае діяти, бо так склалися числа. Згадував якусь нумерологію, я в такій хрінотіні не сильний. Головне, Ігоре Степановичу: аби він просто так це молов, може, просто б узяли на замітку, викликали б кілька разів на розмову, ну, як це звичайно робиться. Тут же збіглось одне до одного. Ось чому насторожило, колеги відразу стійку зробили.

– Збіглося – що?

– Дурня якась. Але склеілося. Там у них люди помирають. За два останні тижні – трое.

– Помирають чи…

– Криміналу досі не фіксували. В смислі, усі три трупи не кримінальні. Так, принаймні, виглядае. Хоча за кілька днів до смерті всі трое зникали, можна сказати, безвісти. Їх оголошували в розшук.

– Усіх трьох?

– Ні, там е нюанси. Про це потім. Що цікаво: усі трое – партійні та комсомольські працівники. Ніби на лихо. Один – іще нехай. А тут трое, всі міцні та дужі, жити б і жити. А вони помирають. Причому, хоч трупи й не кримінальні, обставини смертей так і не з’ясовано.

– Від чогось же вони померли! Хворіли?

– Кажу ж – здоров’ям жодного матінка-природа не обділила. Чув, він, – Бурков кивнув у бік вимкненого телевізора, – про джерело там плів?

– Ага. Я ще хотів запитати, що за джерело.

– Ось це, Князевич, ти будеш з’ясовувати. – Зробивши останню затяжку, підполковник старанно розчавив недопалок об денце порцелянової попільнички. – Усі трое померли від води.

– Від води? – перепитав Ігор.

– Вони померли, бо в різний час випили джерельної води.

Мертва вода

Підсунувши низенький столик ближче до дивана, підполковник Бурков вийшов до кабінету, майже відразу повернувся з початою пляшкою вірменського коньяку та двома гранчаками. Мовчки поставив один перед Ігорем, другий – зі свого боку. Влив коричневої рідини на одну третину, поцікавився ніби між іншим:

– Може, більше?

– Нормально. – Князевич судомно ковтнув слину.

– Все одно тобі треба, я ж бачу. І потім, Ігоре Степановичу, тут, – кивок у бік вимкненого телевізора, – без ста грамів точно не розібратися. Це мінімум. Бо, коли чесно, думаю – навіть півлітра не допоможе. Це приказка, звичайно, казка в нас попереду… Давай.

Заклично піднісши свою склянку, Бурков випив махом, навіть не скривився. А потім, дочекавшись, поки Ігор зробить те саме, причому – явно з острахом, що ранок перетече у звичний, уже затуманений спиртним день, ніби згадав щось: рвучко підвівся, знову вийшов, лишивши Князевича сам на сам із суперечливими думками. Цього разу ходив трохи довше. Повернувшись, щільно причинив двері кімнати відпочинку, поклав перед Ігорем плитку шоколаду «Чайка».

– Пригощайтеся. В приймальній, у Людки, завжди е. Приносить хтось постійно. Де беруть…

– У гастрономі.

– Піди купи, розумний… Ну так, гризи шоколад, солодке для мізків добре. А мозок нам із тобою зараз знадобиться. Власне, тобі більше, ти ж цим займешся.

– Чим?

– Мертвою водою.

– Чому я? І взагалі, я ж…

– Ти ж, капітане Князевич, або ніколи не будеш майором, або робитимеш те, що тобі скажуть старші товариші. Недурні та чуйні. Але зараз не про це. Жуй шоколадку, жуй.

Ігор слухняно розгорнув синю обгортку, зашелестів фольгою. Бурков скривився.

– От ненавиджу цей звук! Коли ще обгортка з гастроному шелестить, або оці, знаеш, плащі. Син у мене такий колись носив… Ну, так, значить. – Підполковник знову розлив коньяк по склянках. – Коли мені оце кіно принесли й показали вчора, я сам ні хера не второпав. Іще один шизоід, багато іх розвелося. Не тільки тепер, завжди вони були й будуть. Оці його числа, знаки, кінець світу…

Князевич кашлянув.

– Ти чого?

– Не кінець світу. Про кінець світу, про Апокаліпсис, той дядько нічого не казав. Він говорив про кінець радянськоі влади. І то не завтра.

– Для нас усіх це, вважай, той самий Апокаліпсис. Я давно працюю, бачив та чув не таке. Якби… як його… Григорів той не згадав у своїх мареннях про джерело й село Гайворон, його б, між нами кажучи, довго ще не чіпали. Або взяли б десь та використали як приклад порушення психіки на релігійному грунті. Зараз це дуже актуальна тема, газети почитай.

– Знаю.

– Бач, знаеш… Тільки там забагато збігів. Мені підготували довідку за матеріалами справи, хоча справи як такої нема. Жодної не завели. Складу злочину нема, розумієш?

– Але трое померли від отруення.

– Трое комуністів померли від отруення, – уточнив Бурков, багатозначно піднявши пальця до стелі. – Гаразд, хай двое. Один секретар первинної комсомольської організації, активіст, кандидат у члени. Вважай, готовий комуніст, лиш без партквитка. Я тобі потім дам усе це. Читатимеш тут, у цій кімнаті. Виносити не можна. Бо це все може, якщо буде бажання, обернутись як терористичний акт.

– Такими речами КДБ більше займається…

– Ось як остаточно з’ясується, що там із тією мертвою водою, тоді три смерті об’єднають в одну справу. І працюватимуть із нею ті, кому належить. Поки ж твоя задача – розібратися на місці. Дуже бажано зібрати залізні докази насильницької смерті всіх трьох. Або, як варіант, іх хтось примусив до вживання отрути. Погрозами чи щось таке, розумієш?

– Ні.

– Тобто?

– Не розумію, для чого це треба.

– Я теж, товаришу капітане. У нашій з тобою системі краще, коли справ про навмисне вбивство не відкривають. Згоден? Отак. Тут усе чисто. Трупи, як я вже казав, не кримінальні. Хоча всі тіла знайдені в лісі, в околиці такого собі віддаленого села Гайворона, слідів насильства на них не виявлено. Не зовсім зрозуміло, за яким лихом вони поперлися в ті краі. Але ж це все не підстава для порушення справи, сам знаеш.

Підполковник перервався заради того, щоб випити та закурити, Ігор машинально повторив його дії, підсунув ближче до начальника шоколад, той хитнув готовою, повів далі:

– Першу смерть узагалі ні з чим таким не пов’язували. Ось тут, як мені пояснили колеги з Володимирської, і е притичина. Наступних двох так само знайшли в околицях Гайворона. Місцеві знаходили, тож роти не позатикати. Тим більше – по селах…

– Це ясно. – Ігор відчув, як поступово повертаеться до нормального життя, вранішнього візиту в «Продукти» виявилося б усе одно мало. – Три смерті в одному місці за короткий час. Там не плітки, там романи можна клепати.

– Хай би писали, – погодився Бурков. – Одна обставина, Ігоре… Так, невеличка, дрібна можна сказати. Мертві тіла люди знаходили. Факт. А ось причину смерті ніхто сторонній знати не міг. Висновки експертів, сам розумієш, ніхто широко не розголошував. Через те отой самий Григорів про отруення водою знати не міг.

– Сам по собі не міг, – додав Князевич.

– О, бач, коньячок подіяв! Мислити починаєш, сищику. Значить, йому або хто підказав, так, ніби ненароком, або він знає щось незалежно від підказок. Цей варіант навіть у КДБ відкинули. Зате пояснили: про те, про що Григорів каже вголос, більшість в окрузі знає, та помовкує. І тут або, знову ж таки, свідоме розпалювання страхів у громаді, або – втілення в життя цих самих страхів та забобонів. Виниклих, крім усього, також на релігійному грунті. Уявляєш, якщо це піде за кордон? Почнуться відразу закиди: ось, мовляв, кара знаходить безбожників… Там, на бандерівщині, наша влада ставиться до атеістичної пропаганди особливо. Висновок який? Спробувати довести: всі три смерті не мають нічого спільного з потойбічними силами чи різними прокляттями, як на тому наполягають Григорів та йому подібні.

– До чого тут вода?

– А е там якась місцева казка про мертву воду… Нібито мертву воду, – швидко виправився Бурков. – Казок мені ніхто не розповідав. Ще бракувало, якби в аналітичну довідку для міністерства внутрішніх справ прописували якусь там українську народну казочку. Нас цікавить сувора реальність. А вона така… Зараз.

Підполковник знову вийшов, аби повернутися з картонною текою, старанно зав’язаною бантиком. Розв’язавши шворки, Бурков швидко перебрав вміст папки, знайшов потрібний папір, прокашлявся:

– Ось така реальність, ось такі факти. В організмі кожного з трьох виявлено частинки а-ма-ні-тину. – Слово підполковник прочитав старанно, по складах, ніби боячись припуститися в ньому якоісь фатальної помилки. – Хрін його знає, що це таке. Отут написано: дуже сильний токсин, належить до групи білкових. Спричиняє параліч верхніх дихальних шляхів, належить до особливо небезпечних. У нашому випадку саме цей… ну, ти пойняв, став причиною всіх трьох смертей. Але, – підполковник знову підняв пальця, – експерти не виключають, що цей токсин, у смислі ця отрута, розчиняється у воді. Воду ж при цьому не обов’язково спеціально наливати у гранчак, наприклад. – Ніготь підполковника клацнув по грані порожньої склянки. – Отрута ця здатна утворюватися в природних умовах, бо виділяється з грибів.

– Яких?

– Ось тут пишуть, загалом мухоморів та блідих поганок. Хоча не тільки, токсин може міститися навіть у звичайних істівних грибах. Ліс довкола Гайворона – місце грибне, для грибників благодатне. Так кажуть, у всякому разі.

– Що там за джерело, ніяк не втямлю.

– Я теж. Колега з Володимирської, той, хто зі мною говорив, цю тему або забалакував, або оминав.

– Судячи з усього, вона ключова тут.

– Згоден. Мені в двох словах і пояснили: е джерело, десь так у лісі. Природне. Нібито вода, в яку потрапили ці смертельні токсини, звідти. Але… питань маса, Ігоре. – Підполковник налив по третій, тепер уже випив своє, не припрошуючи, зробив глибоку затяжку, докуривши чергову сигарету практично до фільтра. – Дивись сам. Люди там що, раніше воду не брали? Брали… мабуть. Ніколи не труїлися? Ні, раз такі чутки. Чому тільки тепер

смерть від отруйної води почали називати карою Божою? Причому – не просто, а карою для комуністів, для всієї нашої влади. Там, здається, навіть якийсь пост поставили, але то вже деталі… Словом, сам розумієш, діло виходить таке, ідеологічне. Політичне, я б сказав. Делікатне, коротше. Справи ніби нема, а розкручувати треба. Ніхто нікого не вбивав наче, а винуватих знайти вимагають. Бо, – палець знову націлився в стелю, – якщо винуватих не знайдуть, виглядатиме не дуже добре. Виходить, справді існує якась кара Божа… для певних людей. Віриш у це?

Князевич потер голене підборіддя. Потім почухав потилицю. Вже не відчуваючи, що перебуває на важливій, мало не таємній нараді в начальника, почавши сприймати все неначе звичайні посиденьки старшого товариша з молодшим, випив, не махом, розтягуючи задоволення, відламав шматочок шоколаду, старанно прожував.

– Фактам я вірю, товаришу підполковнику.

– Що про ці факти скажеш?

– Їх обмаль. Конспект.

– Ну, ось і збереш більше. Нікому не треба пліток про Божу кару та мертву воду. Зброю, розумієш, у Господній правиці, бач, як вигадують. Плітки вже повзуть. А ворожі голоси, кажу ж тобі, на щось таке тільки наведи: відразу почнуть передрікати швидкий кінець владі робітників та селян від якоїсь там гайворонської джерельної води. Сама природа, бач, мститься, не приймає владу.

– Це ваші думки зараз?

– Аргументи з Володимирської, вгадав. Ні, там люди грамотні сидять. Рахують на місяці, як не на роки вперед. І я, Князевич, із ними згоден. Небезпечно це все. Треба, Ігоре, треба довести: воду отруїли, й бажано навіть зловити того чи тих, хто займається диверсією. А це диверсія, можеш не сумніватися.

Ігор знову потер підборіддя.

– Нехай так. Чого ж тоді грамотні колеги з Володимирської за це не візьмуться?

– Їм не стає фактів, – розвів руками Бурков. – Загалом, складна така система… Але КДБ не може забрати собі справу, якої поки нема. Можна сказати, тебе посилають у розвідку абощо.

– Чому мене?

– Бо з моєї подачі! – Підполковник зовсім по-хлопчачому підморгнув. – Потрібен досвідчений міліційний слідчий, котрий в разі чого не плескатиме язиком та не питатиме зайвого. Дисциплінований, старанний, тямущий. Ти хіба не такий? До того ж тобі корисно побути зараз при ділі, але – подалі від Києва. Думаю, причину сам розумієш. Вважай, з відпустки тебе відкликаю, досить пити у чотирьох стінах. Ділом займися, Князевич, ділом. Як розберешся в усьому – швидше твої проблеми тут уладнаються.

Ігор відчув невідомо звідки виниклий клубок у горлі, ковтнув.

– А… там не вирішилося ще нічого?

– Думають, – обмежився коротким поясненням підполковник. – Аби ж ти тоді не робив геть зайвих рухів… Якщо зовсім по секрету, тут, у Главку, тебе

точно не лишать. Як надовго переведуть у міське управління – не знаю. Можуть, правда, ще далі, нижче та глибше. Вважай, оця мертва вода в Гайвороні – твій шанс утриматися на плаву. Допиймо вже.

Бурков розлив по склянках залишки коньяку. Наслідуючи давні забобони, не лишив порожню пляшку на столі, поставив до стіни.

– Папери читатимеш тут і зараз, як я вже тобі казав. Усі запитання, які виникають, ставитимеш уже на місці, тамтешнім товаришам. Відрядження тобі від Головного управління оформляють на два тижні. Впораешся?

– Не знаю.

– Добре, хоч чесно сказав. Постарайся, Князевич, постарайся. Бо навіть я не вбережу, хоч би як хотів.

7

Ранкова тиша

Поізд прибув до Тернополя о шостій ранку.

У купе Ігор погано спав, але не через незвичку спати в потягах. Навпаки, по роботі доводилося іздити у відрядження не так часто, як деяким колегам, але й не зовсім уже рідко. Тож хитання вагона завжди заколисувало Князевича, і часом він навіть жалкував, що часу в дорозі не так багато. Та цю ніч, подібно до попередньої, Ігор провів майже без сну, бо другу добу давав організму відпочинок від спиртного.

Звичка засинати п’яним чи, сказати точніше, в різних стадіях сп’яніння – від середньої, коли дивишся на чорно-білий екран телевізора в тумані та засинаєш під його буботіння, до абсолютної, що не потребує жодного супроводу, за дні вимушеної відпустки причепилася, мов реп’ях до ворсу. Ще позавчора, після розмови з Бурковим та читання аналітичної записки, підготованої з приводу загадкових смертей у лісі під селом Гайвороном, Ігор дістав суворий наказ: дати собі лад і більше ні-ні. Розуміючи серйозність ситуації, він усе ж таки не втримався від двох пляшок «Ячмінного колоса» надвечір, намагаючись максимально розтягувати пиво до сну. Спрацювало, але на короткий час: прокинувшись серед ночі, Князевич не міг уже спати до ранку, то прокручуючи вкотре прочитане й почуте, то виходячи на балкон покурити.

Важкість недосипу частково полегшив учорашній день. Оформлення потрібних для відрядження документів, підписування паперів, навіть отримування в касі добових – перед відрядженням командировочні в Главку виплачували не всім і не завжди. Це вкотре підтвердило: хоч ні з ким, окрім безпосереднього начальства, Князевич не контактував і не спілкувався щодо цієї досить незвичної справи, все одно його відрядження тепер під своєрідним патронатом не лише Головного управління внутрішніх справ, а й грізного Комітету державної безпеки. Хоча, прикинув собі одне до одного Ігор, навряд чи хтось втручатиметься без нагальної на те потреби. А як ця потреба виникне, сам Князевич вирішив власних помилок не повторювати і відразу ж поставити до відома тих, кого треба, готуючись будь-якої миті відійти вбік.

Ігор уже мав досить досвіду та гуль, аби зрозуміти: в ситуації, яка нині розгортається, його функція – чорнова результативна робота. Щойно буде

відчутний результат, естафету з його рук приймуть інші, компетентніші люди з компетентніших органів.

Повертаючись надвечір додому, аби збиратися в дорогу, Князевич угледів біля входу в «Продукти» знайому сутулувату постать Горбика. Той вдав, що не помітив Ігоря. Та судячи з того, як швидко двірник повернувся до нього спиною, Князевич зрозумів: Горбик недавньої серйозної розмови не забув, хоча висновки зробив, – тому й не палає бажанням нагадати про себе.

Розмістившись у купе, Ігор відразу помінявся з жіночкою середніх років, віддавши їй свою нижню полицю. Сам заліз нагору, вмостився та спробував закуняти під супровід неголосних розмов попутників.

Ті гомоніли про те, що в Польщі, мабуть, таки введуть військовий стан, обережно цікавилися, що кажуть про Афганістан і чи довго ми там будемо, потім перейшли до підвищення пенсій на п’ять карбованців на місяць, на цій ноті й зосередившись. Подальша розмова крутилася довкола того, що п’ятірка – гроші, ясна річ, непогані, якщо не давати нікому пускати їх на горілку, та все одно за цю прибавку купити практично нічого. А те, що викидають у крамницях під кінець місяця чи кварталу, дорожчає швидше, ніж треба. Особливо це стосується базарів, зовсім люди совість утратили, Бога забули, як дали волю тримати приватні підсобні господарства, так згадали, що колись хтось у роду куркулював…

Коли пасажири нарешті повкладалися, Князевич зрозумів: заснути й сьогодні не зможе. Відразу ж малодушно пошкодував, що поступився місцем. Адже щоб покурити, треба постійно злазити й залазити, тож, виконавши таку вправу раз, більше не схотів, витягнувся на полиці, заплющив очі та почав визначати, про що спитає найперше, опинившись на місці.

Все ж йому вдалося передрімати якийсь час, хоча повноцінним сном цей стан лікарі навряд чи назвали б. Навіть зрадів, почувши з коридору до огиди гучне провідникове попередження: «Пасажи-ири, за годину Тернопіль, закриваю туалети!», – можна вже не мучитися, тож спустився донизу, замовив чаю. В принесеному окропі бовтався сірий паперовий пакетик, рідина від нього утворилася без запаху, смаку додали два шматочки рафінаду. Жіночка, котрій Ігор поступився місцем, люб’язно намагалася пригостити його бутербродами, називаючи їх по-тутешньому канапками. Князевич таки згодився, узяв один – шматок білого батону, тоненько намащений маслом та вкритий зверху крихтами з попередніх, уже з’їдених кусочків. Пояснити собі свій вранішній стан Ігор так і не зміг, навіть попивши притомно-солодкої брунатної рідини, підтримувати необов’язкову, хоча й ввічливу розмову не було бажання, тому, подякувавши за хліб із маслом, вийшов у прохід, до вікна, та почав проводжати поглядом лісові верхівки й далекі, вкриті легким ранковим туманом, пагорби.

На пероні його зустріли: товстенький офіцер з густими вусами в майорській формі назвався Орестом Пилипівим, відразу запропонував перейти на «ти» і відрекомендував себе як начальника відділу обласного карного розшуку.

– Речі всі? – запитав, кивнувши на дерматинову спортивну сумку з «динамівською» символікою на плечі гостя, не дочекавшись відповіді, знов поцікавився: – Спав погано? Очі оно, мов буряки…

– Не дуже добре, – зізнався Князевич.

– Ну, з такими справами не поспиш. Бач, що робиться… Нічо, ми зараз кавці запаримо.

– Тобто?

– Каву будемо пили, – пояснив Пилипів. – П’ете каву в Киеві?

– Ніби п’емо. Хоча я так не дуже щоб…

– Треба, треба. – Майор підхопив Ігоря під руку. – Давай, там уже чекають.

– Сьомої ж іще нема. Де чекають?

– У нас тут зараз, можна сказати, надзвичайний стан. Таке навалилося, всі на роботі, вважай, живемо. Ото начальство радіє – хоч на когось можна той Гайворон зіпхнути.

– У вас тут що, розгул бандитизму?

Ігор так пожартував: ранкова провінційна тиша вражала киянина просто на вокзалі, в місці, де життя не припиняється ніколи й ніде. Не вірилося, що міліції в такому спокої, серед занедбаної, але все одно – величі старовинних будинків, взагалі е якась робота, крім збирання п’яних та переміщення їх до витверезників.

– По дорозі розкажу. Думаеш, ми тут без роботи сидимо? Та де, чоловіче!

Говорячи так, вони дійшли до чорної «Волги», що чекала на не надто гамірній порожній привокзальній площі. Пилипів кивнув Ігореві на задні дверцята, сам умостився поруч із водієм і, щойно машина рушила, розвернувся до Князевича всім своїм грубеньким корпусом, обіпершись об верх сидіння.

– У нас тут якщо й болото, то те саме, колего.

– Яке – те саме?

– Тихе. Де чорти водяться й каламутять без того дурну воду. Чи поробив хто останніми днями? Дивись, – він загнув першого пальця, – від кінця липня чотирьох таксистів обібрали. Бандитський напад, одного придушили.

– На смерть?

– А то! Начитаються всяких Вайнерів… Знаеш Вайнерів?

– Братів, вони ще книжки про міліцію пишуть?

– Їх, іх.

– До чого тут книжки?

– Начитаються – і собі! В мене жінка все читае. Каже: живу з міліціонером, хочу знати про твою працю. Ага, так ій усе й напишуть! Знаеш, про що там одна книжечка? Як двое батярів на таксистів нападали. Достоту те саме тут повторюеться: викликають, спокушають вигідними замовленнями, одного он аж на Березовицю зафрахтували, це в нас селище таке велике, за містом. Заманюють, значить, потім ззаду або удавку на шию, або чимось важким по голові. Коли по голові – краще, хоч виживае. Трое так вижили, одного таки замордували, задавили тобто.

– Для того щоб до такого додуматися, не обов’язково книжки читати, – зауважив Князевич. – У Киеві ще не таке…

– Ти не рівняй, Ігорку, не рівняй! – Пилипів розійшовся, видно, цю хвилю тримав не перший день. – Де Київ, столиця, а де Тернопіль – село!

– Ну, не таке вже й село, як я бачу…

– Таке, таке! Таксисти – раз. Дезертири – два…

– Які дезертири?

– Точніше, дезертир. До речі, знову з Гайвороном пов’язана історія. – Орест ураз стишив голос. – Із Афганістану втік, уяви собі.

– Солдат?

– Солдат, – підтвердив Пилипів. – Тут у нас уже місяць, вважай, шухер до неба стоїть. Хлопець сам із Гайворона, того села, де ці трупи… чи отруєні, а, то потім. Справа ось яка, це з того, що нам доповіли. Призвали хлопа, Дмитра Ярчука, минулої осені. Півроку в учебці – і в піски, виконувати інтернаціональний обов’язок. Там щось таке вийшло, потрапив він улітку в госпіталь, поранення. Потім почали говорити про самостріл, ніби навмисне, знаеш. А Ярчук не розгубився – зі шпиталю ноги зробив! – Ураз Ігореві здалося, що майор Пилипів пишається вчинком свого земляка. – Тут не просто дезертирство, тут зрадою Батьківщини тхне. Це, сам розумієш, аж до вищої міри…

– Як йому вдалося?

– Цього ніхто не знае. Ось тут був солдат – і вже нема. Спочатку ліпили все так, ніби його душмани, знаеш, украли. Ще й не таке там коіться. Потім хтось капнув: бачили, в цивільному. Може, хтось подробиці знае, нам не доповідають. Задача стоіть така – тримати на контролі рідне село Гайворон, туди дезертир цілком може попертися, мама в нього там. Тільки навряд Ярчук такий вже бовдур. Місяць зловити не можуть, десь переховуеться. Рідна хата – останне місце, куди прийде. Словом, та ще скабка в дупі. Ну, й оця пригода, з отруеннями.

Князевич, розуміючи, що зараз треба витримати ввічливу паузу, дав Пилипіву виговоритися, тоді запитав, ніби між іншим:

– Там що, справді якась чортівня?

– Усе тобі розкажуть, капітане! Аби тільки на користь, бо нам того всього на область не треба. Голови полетіти можуть, не сумнівайся навіть. Так, ну, приіхали.

Годинник показував початок на восьму.

8

Кава запарена

Начальник обласної міліції виявився високим чоловіком, на голові якого від лоба до маківки сяяла овальна проплішина. Схоже, він не соромився цього. Мабуть, давно звик, бо навіть не вдягав кашкета при чужинцях, тим більше – не старався зачесати на неі довколишне волосся, просто проводив долонею по черепу, ледь торкаючись нею поверхні. Ігореві здалося: це в нього нервове.

– Телефонувало мені ваше керівництво, Ігоре Степановичу. І не тільки воно, – додав багатозначно. – З нашого боку, звісно, всіляка й найповніша підтримка, забезпечення, все що треба. Тільки ж ми всі тут офіцери досвідчені, а люди – дорослі. Розуміємо, куди без столиці лізти не треба. Бо як з Москви пришлють – тоді голови точно полетять.

Почувши вдруге за якихось півгодини про ризики втратити голови, точніше – посади, Князевич укотре зрозумів: для місцевих усе, що відбувається, справді може мати набагато серйозніші наслідки, ніж якби щось таке трапилося в Киеві чи, скажімо, в Харкові. Тож вирішив за розумніше поки мовчати та слухати. Усе, що треба, місцеві колеги давно готові сказати самі.

– Може, справді всі трое якось так водою потруїлися, – вів начальник міліції далі. – Але якщо кожне отруення подавати як Божу кару та прокляття радянській владі… Тут ситуація, можна сказати, делікатна й десь навіть політична. Та куди – зовсім політична! У нас тут народ, між нами кажучи, владу, нашу, радянську, хоч терпить, але не любить. Дай ім волю, дай привід поляпати язиками – все!

– Все – це що?

– Все – це все! – категорично відрубав голомозий начальник. – І взагалі, товаришу Князевич… Ви врятуйте вже якось нашу репутацію… Ну, там, розумієте? До влади ми лояльні, самі ж розумієте, самі знаете… А, чого пояснювати! Оресте Григоровичу, давай гостеві каву, все розказуй, ти в курсах, людина компетентна. Працюйте, товариші, бо в нас тут свого…

Оце «свого» прозвучало зараз так, ніби те, заради чого київське керівництво прислало з міністерства Ігоря Князевича, було не іхнім, не тутешнім, чужим – таким, що не вписувалося в загальний та звичний, розмірений плин провінційного життя.

…У своєму кабінеті Пилипів кивнув гостеві на стілець, не запитав – ствердив:

– Каву п’емо.

– Можна, – погодився Ігор. – Хоч прокинуся.

– Не надійся, Ігорку. Ми тут із кавою, а не спимо, вважай, скоро місяць. Оце ось бери, жінка наготувала рано. Каже, вези людину до нас, хай поість по-людськи. Та де, нема коли. Хочеш – пізніше поїдемо.

– Побачимо, – стримано відповів Князевич, роздивляючись великі кусні хліба з пахучим копченим салом, котрі Орест розкладав на завбачливо постеленій газеті. Аркуш лежав передовицею догори, і мимоволі вдарив у вічі заголовок: «Єднання молота і плуга».

– Пахне, скажи? Теща з села передає! Свині тримає, на базар, на базар… Дрібний підприємницький інстинкт, як писала тут одна комсомольська газета.

– Про твою тещу?

– Про базари. Спекулянтів, таке… На базарах же, бач, усі спекулянти. Тільки в газеті один мій товариш працює, пише тут нариси з зали суду. Алкоголіки, крадіі, таке… Подзвонив, каже: Орку, мовляв, тут один наш позаштатний постарався, тещу твою описав у фейлетоні, попросити переписати? Як, кажу, він перепише? А хай про іншу базарну тітку напише,

вони там же всі однакові. Ясно, з мене потім могорич… Кави просив. Ось так, братику, в нас живуть.

– Кави?

– Індійськоі, розчинноі. Знаеш, у таких великих круглих банках? Це в нас пані Христина, патологоанатом.

– Хто? – Князевич відчув – перестае взагалі будь-що розуміти.

– Пані Христина, кажу. В нас іі всі так називають. Уяви, як би воно звучало: товариш патологоанатом. Чи товаришко…

– А пані, значить, можна?

– Чого, в нас багато жінок панькаються. Чоловіки менше, а жінки – ті так. Від Польщі лишилася звичка, без жодного буржуйського підтексту. Ти снідай, снідай.

Ігор машинально взяв хліб із салом, а Пилипів тим часом поставив на підвіконня півлітровий емальований кухоль, трошки щербатий знизу, налив туди з карафки на дві третини води, запхав кип’ятильник, при цьому й далі пояснюючи:

– Пані Христина в нас може дістати не тільки каву. І не тільки розчинну. Коньяк, вірменський чи молдавський, справжній. Цукерки польські, ковбаса, ікра – хто і для чого це все ій несе, уявлення зеленого не маю і знати не хочу. Навіть якщо в неі зараз нема, вона комусь там зателефонуе на якусь базу, і ій мало не в зубах тягнуть уже до вечора. То таемниця велика, братику. Думаеш, я йому банку кави за так віддав? Купив, скурвий син, за два червінці! Це не я спекулюю, це пані Христина потім гроші віддае. Отак живемо. Коньячку, до речі?

– Від пані Христини?

– З магазину. Своі можливості маемо. – Орест підморгнув. – То по краплині, до кави.

Рот Ігоря наповнився зрадницькою слиною.

– Не треба, дякую, – вичавив він із себе, тут же додав, ніби перепрошуючи: – Якось іншим разом.

– І правда, ще ж восьмоі нема.

Пилипів зиркнув на кухоль, переконався – вода закипае, видобув із шафки скляну банку, зняв капронову кришку.

– Нюхай. А?

Не треба було спеціально пхати туди носа – аромат справжньоі меленоі кави швидко вирвався з-під кришки, розійшовся по кабінету. Такі пахощі Князевич чув нечасто і в дуже небагатьох місцях. Наприклад, у барі готелю «Дніпро», куди пускали переважно іноземців, зрідка – гостей столиці, котрі селилися в одномісних «люксах».

– Так, може, з коньячком усе ж таки?

Змій-спокусник.

Закусивши губу, Ігор знову хитнув головою, цього разу рішучіше.

Стенувши плечима, Пилипів поставив перед собою склянку, перед гостем – глиняне горня, вкинув туди й туди по дві ложки кави, потім акуратно підхопив кухоль за гарячу ручку, залив окропу. Запахло гостро, густо, зовсім нестерпно, Князевич на мить заплющив очі, уявивши себе враз чомусь зовсім в іншому місці та в інакшій компанії. Орест натомість перемішав кожну залиту окропом суміш ложечкою, накрив свою попільничкою, поставивши денцем нагору склянки, Ігорову – блюдцем, теж щербатим із одного боку.

– Нема ще рано нікого, оце сам хазяйную, – пояснив. – Хай запарюється, поговорімо поки.

Орест закурив. Сприйнявши це як дозвіл, Ігор і собі витяг сигарети.

– Можу показати купу паперів, – сказав Пилипів. – Там усе написано.

– Пізніше. Зараз не треба, все одно голова не дуже варить. Краще словами, без протоколів. Що тут у вас коїться, зрештою?

– Поки цього ніхто не розуміє. Ти правильно все кажеш, Ігорку. Простими словами ліпше. Тільки хоч у протоколах, хоч на словах, усе одно хрін просциш. Поки маємо ось яку картину товариша Репіна.

Він збив попіл у попільницю, якою накрив склянку з кавою. Князевич машинально вчинив так само.

– Новицька Софія Григорівна. Сорок вісім років, кандидат наук, доцент, викладач… чи викладачка, як правильно… Словом, читала науковий атеізм у нас тут у педагогічному, імені Галана. Сама з Кременця, в неї там мама, померла недавно. Хата лишилася, влітку Новицька частіше бувала там. Тому й не відразу тривогу збили. Жила сама, спілкувалася мало з ким. То вже коли її мертвою знайшли, недалеко від Гайворона, заднім числом дізналися: з нею сусіди здоровкалися останній раз до того днів зо два.

– Знайшли тіло, якщо не помиляюся, двадцять п’ятого серпня?

– Точно, в середу.

– Коли її бачили живою востанне? Десь у понеділок?

– Виходить, так.

– Чого Новицька подалася до Гайворона? Родичі в неї там? Друзі, знайомі?

– Нікого в неї там нема. Люди знайшли тіло в лісі, відразу за селом. Її взагалі випадково впізнали, вчителька з місцевої школи. Так би довго встановлювали особу, документів же при ній не було. В ліс із документами…

– Отже, Новицька йшла таки в ліс?

– Не знаю, кажу ж тобі. Слідів насильства нема, лиш отрута всередині. То вже потім експерти повивчали, зробили якісь аналізи, дали висновок: отрута потрапила в організм разом із водою. Не з каналізації, ймовірно, природне джерело.

– Криниця сільська, ні?

– Може, й так, – погодився Пилипів. – Але тоді Новицька мусила б пробратися до криниці глупої ночі й напитися там води. Село невелике,

незнайому людину місцеві б не пропустили. А так її ніхто не бачив. Або всім селом змовилися, або…

– Добре. Далі в нас хто?

– Лизгунов Андрій Іванович. Заслужена людина, відставний полковник. Шістдесят один рік, і зовсім не дід. Я знав його, бачив кілька разів. Тут сусіди здійняли хай.

– Чекай, він теж жив сам?

– Сам, діти хто тут, у Тернополі, хто в Киеві. Жінку поховав три роки тому, рак. Зник у вівторок, першого вересня. Пішов із дому виступати перед школярами, назад не повернувся. Третього числа знайшли.

– Виступати?

– Урок миру ж, перше вересня, діти в школу пішли! – Орест докурив, відразу прикуривши другу, затягнувся, пустив дим убік. – Цей Лизгунов, як вийшов у відставку, постійно перед усіма виступав. У школах, інститутах, на День Перемоги, радянськоі армії, на жовтневі. Ветеран, розумієш.

– Воював тут?

– НКВД, – коротко відповів Пилипів. – Після війни як прислали боротися з бандерівцями, так тут і лишився. Про свою боротьбу він молоді любить розповідати, в газетах спогади регулярно друкуе, словом – людина в області знана.

– І теж невідомо, що робив у Гайвороні?

– Неясно. Тільки його там якраз знали, виступав і в тамтій школі.

– Причина смерті аналогічна. – Князевич знав це, просто промовив уголос, констатуючи факт.

– Така сама. Без ознак насильства, отруення. Ну, і третій – комсомольський ватажок, Боровчук Юрій Юрійович. Із цим простіше, місцевий, гайворонський. Секретар первинноі комсомольськоі організаціі, кандидат у члени партіі, двадцять вісім років. Жив із батьками. Шостого вересня, в понеділок, сказав – поіде в район у комсомольських справах. Попередив – може затриматись. Батьки нічого такого не подумали, мав якусь подружку в Кременці абощо. Знайшла його в лісі, в урочищі, в четвер рано місцева жителька, ходила по гриби.

– Тобто тиждень тому?

– Тиждень тому. Ти до чого…

– До того. – Ігор теж закурив наступну. – Одна смерть щотижня. Три тижні – трое мертвих.

– Я вмію рахувати, дорогий. Зв’язок між цими смертями – місце, де знайшли тіла. Ліс в околицях села Гайворона, до якого мав прямий стосунок лише комсомольський активіст Боровчук. Натякаеш, на цьому тижні знайдуть іще одного трупа?

– Не знаю.

– І я не знаю. – Брови Пилипіва раптом скочили вгору, так ніби він щось пригадав: – Кава ж готова! Ще вистигне, бери, прокидайся!

Знявши попільничку зі склянки, Орест розмішав напій ложечкою, прибираючи кавинки, зробив ковток, кивнув сам собі:

– Добре е.

Ігор теж сьорбнув із горняти.

Зовні запарена кава виглядала непривабливо й несмачно. Малесенькі піщинки осаду, котрий лишився на поверхні, липнули до губів. Та смак виявився густим, напій – міцним, гіркота – приемною, аромат не давався до порівняння з індійською розчинною, котру можна було знайти на Хрещатику та інших центральних київських кафе – порцію за двадцять вісім копійок традиційно іменували подвійною половинкою.

– Теж запаси вашої пані Христини?

– Це? – Пилипів постукав зігнутим пальцем по склянці. – Ні, це вже наші, власні. Жінка в мене купує кавові зерна. Знаєш, не вижарені, зелені ще. В магазинах у нас вони ще бувають, зерна і консерви. – Орест не стримав сумної посмішки. – Вона, значить, купляє відразу з півкіло. Потім висмажує на пательні, довго, перевертати треба, знаєш, як соняшникове насіння. Коли досмажаться до правильного кольору, дає мені млинка – і вперед, за орденами, мели. Ось цією самою молов! – Майор гордо показав розчепірену правицю. – Млинок від бабці лишився, вона ще за Польщі каву ним молола. – Він зробив великий ковток. – Про коньяк не передумав?

– Ну тебе, з твоїм коньяком разом. – Ігоря злегка дратувала не наполегливість Пилипіва – його турбувало власне бажання махнути на все рукою і таки випити зранку, бо після цього точно можна буде поспати хоч трошки. Утім, він вирішив остаточно прокинутися, і коньяк тут не допоможе. – Проміжний підсумок малюється такий. Троє людей, незнайомих між собою – незнайомих же? – Орест підтвердив кивком. – Значить, троє незнайомих людей помирають, випивши джерельної води. Смерть знаходять в околицях села Гайворона, судячи з того, що я бачив на карті, – віддаленому. Так чи ні?

– Слушно.

– Далі: безпосередньо жив у селі тільки молодий комсомолець Боровчук. Жінка, доцент із наукового атеїзму, та відставний офіцер держбезпеки проживали самі, чи без родин, чи окремо від них. І якби не пильність сусідів Лизгунова, його зникнення теж ніхто б не помітив до того часу, поки б не знайшовся його труп. Приблизно можна вирахувати: між днем, коли кожного з трьох бачили востанне живим, та моментом знайдення іхніх мертвих тіл минуло дві доби. Стільки часу треба, щоб аманітин, – це слово Ігор вивчив на пам’ять, – токсин, котрий потрапив у організм разом із водою, вразив його остаточно. Кожен із них випив води та чекав смерті? Ти віриш у таке?

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/andr-y-anatol-yovich-kokotuha/ta-mne-dzherelo/?lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Теперішня назва – Банкова. За адресою вул. Орджонікідзе, 11 розміщався Центральний Комітет Комуністичної партії України, головний керівний орган Української РСР. (Тут і далі прим. авт.)

2

На вулиці ім. Академіка Богомольця, 10, розташовувалося Міністерство внутрішніх справ УРСР і Головне управління внутрішніх справ УРСР (тепер, відповідно, МВС України й ГУВС України).